

Handboek Geschiedenis 6

Naam:

Klas:

Leerkracht:

Schooljaar: 2025-2026

Hoofdstuk 1: herhaling het historisch referentiekader

Inleiding

Om een beeld te krijgen van de geschiedenis dienen we het verleden op te delen op basis van de vragen:

- Wanneer speelt het zich af? (**Tijd**)
- Waar speelt het zich af? (**Ruimte**)
- Waarover gaat het? (**Domeinen**)

De geschiedenis bestuderen we aan de hand van bronnen. We herhalen ook nog kort even de soorten bronnen en hoe je best bronnen bestudeert.

Tijd

Geschiedenis is het beeld dat we hebben van het verleden aan de hand van bronnen. Maar omdat het verleden zo omvangrijk is hebben we nood aan een bepaalde orde. Dit wordt gedaan door een gebeurtenis te gebruiken die als beginpunt dient om met de tijd te rekenen.

Er wordt gekozen voor de Christelijke **tijdrekening** omdat deze sterk ingeburgerd is in de westerse wereld. Deze ziet het vermoedelijke geboortejaar van Jezus Christus in het Christendom als beginpunt van de tijdrekening. Alles voor dit beginpunt duiden we aan met v.C. Er zijn echter andere mogelijkheden om een jaartelling mee te beginnen. Hieronder staan voorbeelden. Combineer het juiste beginjaar (in onze tijdrekening) met de tijdrekening en gebeurtenis.

De vraag wanneer iets zich afspeelt bespreken we aan de hand van de tijd. De begrippen **jaar**, **eeuw**, **millennium** ken je al van de vorige jaren.

We herhalen ook kort even de periodes, de startmomenten en de breukmomenten.

Prehistorie		1945		Ontstaan mens
Oude Nabije Oosten		3500 v.C.		Franse Revolutie
Klassieke Oudheid		1492		Einde WOII
Middeleeuwen		.....		Val van het West-Romeinse Rijk
Vroegmoderne tijd		476		Stichting van Rome
De moderne tijd		800 v.C.		Het eerste schrift
Hedendaagse tijd		1789		Columbus landt in Amerika

Dit jaar behandelen we vooral de moderne periode. Deze periode loopt vanaf de Franse Revolutie tot en met het einde van de Tweede Wereldoorlog. Dit jaar zal vooral de periode tot en met de Eerste Wereldoorlog besproken worden.

Ruimte

Gebeurtenissen spelen zich dus altijd ergens op een bepaalde plek af dit kan

- **Lokaal** zijn zoals in een dorp of een stad, Regionaal zoals een provincie of een deel van een land. Maar kan ook **mondiaal** zijn, een gebeurtenis op niveau van heel de wereld.
- De ruimte kan ook **continentaal** zijn (in het binnenland), **maritiem** (aan het water) en **stedelijk** (in de stad) of **ruraal** (op het platteland).
- **Westers** en **niet-westers**: In het Westen, vaak Europa en later de gebieden die “Europese christelijke” culturen overnemen. Heel belangrijk hierbij is dat “westers” ook een culturele ruimte inhoudt. Een Chinees restaurant in een Europese stad is niet westers terwijl de stad in zijn geheel dit wel is.
- **Open ruimte** en **gesloten** ruimte
- **Centrum** (het midden) en **periferie** (de rand)

We oefenen de betekenis van deze ruimten aan de hand van de volgende opdrachten in verband met de tijdsperiode die we dit jaar zullen bestuderen. De moderne periode. (Omcirkel het juiste).

Berlijnse muur, gebouwd in 1961 rond West-Berlijn (West-Duitsland).

Trinity atoombomtest in de woestijn van Los Alamos, New Mexico (VSA)

centrum – periferie
open – gesloten
continentaal – maritiem
stedelijk-ruraal
westers – niet westers

centrum – periferie
open – gesloten
continentaal – maritiem
stedelijk-ruraal
westers – niet westers

Domeinen

De domeinen van de geschiedenis geven ons een manier om historische fenomenen in te delen in bepaalde thema's. Ze geven aan op welke manier we bijvoorbeeld een gebeurtenis gaan bestuderen. Zo kan een oorlog op een politieke manier bekijken worden als een manier om land te veroveren maar ook bijvoorbeeld op een economische manier als het gaat over onderhoud van een leger, de gevolgen van oorlog voor de economie, ...

We onderscheiden vier domeinen. Hier zie je de domeinen met voorbeelden

Politiek	Economisch	Sociaal	Cultureel
Bestuur	Handel	Arm en Rijk	Taal
Macht	Industrie	Klassen en standen	Techniek en wetenschap
Recht en wetten	Landbouw	Relaties	Godsdienst
Oorlog en territorium	Arbeid	Discriminatie	Gewoonten
	Nijverheid		Kunst
	Financiën		Onderwijs

Soorten bronnen

Om een historische vraag te onderzoeken maken we gebruik van **historische werken** en **historische bronnen**. Wat is het verschil tussen deze twee?

.....

.....

.....

Bronnen kunnen ook **primair** en **secundair** zijn. Primair houdt in dat de maker van de bron zelf ooggetuige was van de gebeurtenis die afgebeeld of omschreven wordt. Secundaire

bronnen zijn bronnen die gemaakt zijn op basis van andere bronnen waarvan de maker dus geen ooggetuige was.

Historische bronnen kunnen we nog opdelen in de soort bron. Deze kunnen **geschreven, mondeling, (audio)visueel en materieel** zijn. Maak de onderstaande oefening om je vaardigheden in verband met domeinen en soorten bronnen in te oefenen.

Advertentie voor een koelkast in de jaren 1920

Doorknippen van de grensovergang tussen Oostenrijk en Hongarije in 1989

Soort bron (aanduiden)

- primair of secundair
- historische bron of historisch werk
- geschreven of materieel of visueel of mondeling

Domein?

.....

Waarom?

.....

.....

Soort bron (aanduiden)

- primair of secundair
- historische bron of historisch werk
- geschreven of materieel of visueel of mondeling

Domein?

.....

Waarom?

.....

.....

Helm van de Duitse SS uit de Tweede Wereldoorlog (1939-1945)

Soort bron (aanduiden)

- primair of secundair
- historische bron of historisch werk
- geschreven of materieel of visueel of mondeling

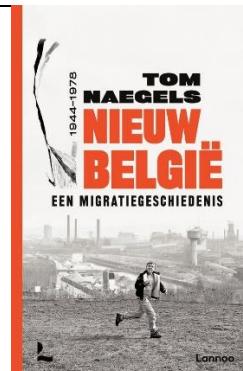
Domein?

.....

Waarom?

.....

.....

Boek over migratiegeschiedenis in België.

Soort bron (aanduiden)

- primair of secundair
- historische bron of historisch werk
- geschreven of materieel of visueel of mondeling

Domein?

.....

Waarom?

.....

.....

Bronnen kritisch bestuderen

Ten eerste is het belangrijk om de **context** van de bron in je achterhoofd te houden. Welke contextgegeven kunnen belangrijk zijn bij het bestuderen van een bron?

.....
.....
.....
.....

Verder is het ook belangrijk om de **presentatie van de bron** na te gaan: wat is de titel? De legende? Is het een vertaling?

Daarbij komt ook de **standplaatsgebondenheid** van de maker en zijn publiek. We kijken met een bril van vandaag naar het verleden en naar de bronnen terwijl de personen in de bronnen in een volledig andere tijd leefden waar de samenleving er anders uitzag. De geloofsovertuiging, plaats in de maatschappij, leeftijd, ... van iemand bepaalt dus hoe hij of zij naar de wereld rond hem/haar kijkt.

Om een bron kritisch te bekijken is het ook belangrijk om andere bronnen erbij te kunnen betrekken en deze te **vergelijken** op het vlak van inhoud en betrouwbaarheid. Door andere (misschien tegenstanders) aan het woord te laten kan je een vollediger beeld krijgen. Dit wordt **multiperspectiviteit** genoemd. Je laat meerdere perspectieven aan het woord.

Ten slotte dan dien je ook oog te hebben voor retorische strategieën. Hier volgt een kleine opsomming:

- Zwart-wit denken
- Zich in een slachtofferrol dwingen
- Zondebok
- Overdrijven (Hyperbolie)
- Framing en manipulatie
- Cirkelredeneringen
- ....

Hierbij een handig overzicht:

HOE BESTUDEER IK KRITISCH EEN BRON?

Kennen en kunnen

- Je weet waarom we de Christelijke tijdrekening gebruiken en
- Je kan situeren in eeuwen en millennia.
- Je kan situeren in de 7 historische periodes en je kent de breukmomenten.
- Je kan situeren in ruimte door gebruik te maken van de begrippen bij het deel “ruimte.”
- Je kent de verschillende domeinen en kan bronnen in domeinen situeren. Je legt ook uit waarom een bepaalde bron tot een domein hoort.
- Je kent de verschillende soorten bronnen en kan bronnen indelen bij de juiste soort.
- Je kan bronnen kritisch bestuderen aan de hand van het bovenstaande schema.

Hoofdstuk 2: Het interbellum

Inleiding

We eindigden vorig schooljaar bij de Conferentie van Parijs na de Eerste Wereldoorlog. Hier werden de straffen voor de verliezers van de Eerste Wereldoorlog vastgelegd. Deze zouden in de periode tussen de twee oorlogen (interbellum) mee aan de basis liggen van verschillende economische en politieke problemen. We bekijken eerst de **cultuur en economie in het interbellum**. Nadien bespreken we de opkomst van **totalitaire regimes** in het interbellum.

Studie 1: De Roaring Twenties en de Grote Depressie

Wat bestuderen we

1. Hoe ontstond de naoorlogse economische groei in de jaren 1920?
2. Wat betekende deze economische vooruitgang op sociaal en cultureel vlak?
3. Hoe kwam de wereldeconomie in een depressie terecht tijdens de jaren 1930?

Wat moet je kennen na deze studie?

- Je verklaart de volgende begrippen en situeert ze in ruimte en tijd: massaconsumptie, massacultuur, hyperinflatie en gemengde economie
- Je kan het interbellum, hyperinflatie en de beurscrash aanduiden op een tijdlijn.
- Je kan Duitsland en de Verenigde Staten aanduiden op een kaart.
- Je legt uit hoe de Roaring Twenties ontstonden in de Verenigde Staten.
- Je legt uit hoe de hyperinflatie ontstond in Duitsland en hoe deze opgelost werd.
- Je legt uit hoe verbetering van de sociale positie tijdens de Roaring Twenties zorgde voor een verandering van de cultuur.
- Je legt uit hoe en waarom de positie van de vrouw veranderde tijdens de Roaring Twenties.
- Je legt uit hoe de grote depressie ontstond en wat de gevolgen waren voor de wereld.
- Je legt welke maatregelen genomen werden om uit de grote depressie te geraken.

Lestekst

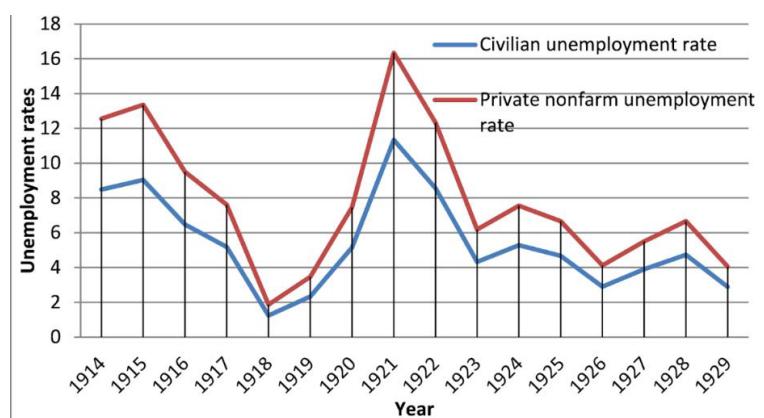
De naoorlogse economische groei

In de jaren na de Eerste Wereldoorlog deed er zich een enorme economische groei voor in de Verenigde Staten van Amerika. Deze periode werd de roaring twenties genoemd (1920-1929). De industriële productie en consumptie nam enorm toe.

Aanvankelijk kwam de Amerikaanse economie net na de oorlog in de problemen door een dalende vraag naar landbouwproducten en industriële goederen voor de oorlog. De terugval werd al snel teruggedraaid door een enorme toename van consumptie binnen de Verenigde Staten zelf. Hiervoor waren verschillende redenen. Ten eerste zorgde de **massaproductie**¹ dankzij de tweede industriële revolutie ervoor dat huishoudelijke toestellen, kledij, meubels en andere consumptiegoederen goedkoper geproduceerd konden worden. Daar bovenop kwam de toename van reclame en advertenties. Ook werd het makkelijker om kredieten te krijgen of om zaken op afbetaling te kopen. Hierdoor werden voordien moeilijk betaalbare producten, zoals koelkasten en auto's, toegankelijker. Als een gevolg van deze toegenomen consumptie steeg ook de werkgelegenheid.

FIGUUR 1: ADVERTENTIE VOOR EEN KOELKAST (1924). MET OPTIE TOT AFBETALING

FIGUUR 2: TEWERKSTELLINGSGRAAD IN DE VSA, 1914-1929

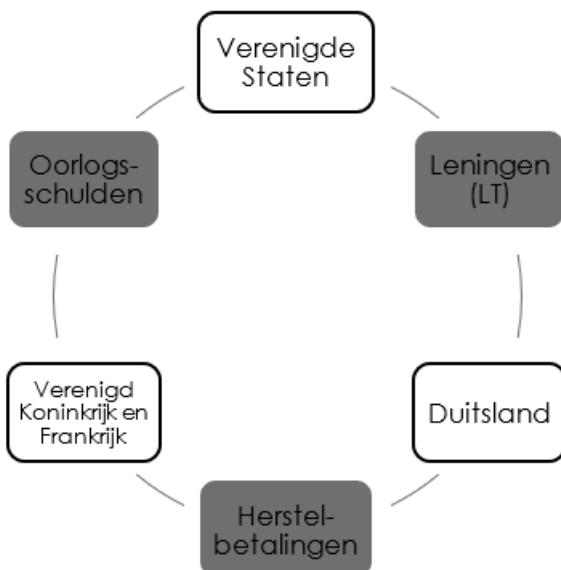
Voor Europa liepen de jaren 1920 anders. In de eerste plaats kreeg Europa te maken met de wederopbouw van hun gebieden na de oorlog waardoor de echte "Roaring Twenties" pas rond 1924 doorbraken. Groot-Brittannië en Frankrijk hadden tijdens de oorlog geld geleend van de

¹ **Massaproductie:** productie van gestandaardiseerde goederen op grote schaal in fabrieken.

FIGUUR 3: DUITSE KINDEREN GEBRUIKEN GELD ALS SPEELGOED

Verenigde Staten om hun leger te financieren. Ze rekenden daarvoor op de Duitse herstelbetalingen, Duitsland had echter moeite met deze terug te betalen. Om deze betalingen bij te kunnen houden besloot de Duitse overheid om geld bij te drukken. Al snel zorgde dit in 1923 voor hyperinflatie . De Duitse Mark (munt) werd waardeloos en de Duitse bevolking werd armer. Om hun inkomsten te verzekeren besloten België en Frankrijk in 1923-1925 het Duitse Ruhrgebied te bezetten. Om de Europese problemen op te lossen stelde de VS het Dawes Plan voor. De VS zou geld lenen aan Duitsland om te investeren in de economie en de herstelbetalingen te doen aan Frankrijk en Groot-Brittannië. Frankrijk gebruikte dan ook Amerikaanse producten voor de wederopbouw.

FIGUUR 4: HET DAWES-PLAN SCHEMATISCH VOORGESTELED

Cultuur en emancipatie tijdens de Roaring Twenties

De massaproductie ging ook hand in hand met **massaconsumptie**². Door de opkomst van sociale bewegingen kregen arbeiders meer vrije tijd en door de stijgende lonen konden zij dit ook spenderen aan culturele activiteiten. Er ontstond “**massacultuur**”³ gericht op deze nieuwe markt zoals films, sportwedstrijden, radio, boeken en nieuwe muziekstijlen zoals Jazz gericht op een groot publiek. Door de auto en openbaar vervoer was het mogelijk voor jongeren om uit te gaan. Ook “mode” werd belangrijk omdat mensen vaker hun kleding vervangen.

² **Massaconsumptie:** grote consumptie van massa geproduceerde goederen door het gewone volk.

³ **Massacultuur:** cultuur gericht op een breed publiek.

De positie van de vrouw in de maatschappij veranderde ook. Door de massale inzet van vrouwen in de productie tijdens de wereldoorlogen en nieuwe sectoren waar vrouwen konden werken kregen zij ook een meer vrijgevochten positie binnen de samenleving. In verscheidene landen kwamen “**Suffragettes**”⁴ op voor het vrouwenstemrecht. Waar ze dit kregen werden verschillende wetten gemaakt om het leven van de vrouw te verbeteren. Ook door de uitvinding van verschillende huishoudmachines en anticonceptie konden vrouwen zich vrijer voortbewegen in de samenleving. Hun vrijere positie bleek ook uit de verandering van de manier waarop jonge vrouwen zich kleedden als ze uitgingen. Ze droegen korte rokjes, rookten en dronken. Volgens de oudere generaties was dit onvrouwelijk.

De Grote Depressie

Aan het begin van de jaren 30 zou de aandelenmarkt in Amerika instorten. Dit had een enorme economische crisis op wereldvlak als gevolg. Tijdens de Roaring Twenties beschikten gewone mensen over meer geld. Het werd voor hen aantrekkelijker om te investeren in de aandelenmarkt. Omdat ze zicht hadden op een vast inkomen, leenden ze vaak geld om aandelen te kopen. De prijzen van de aandelen stegen naar een onrealistisch hoog niveau.

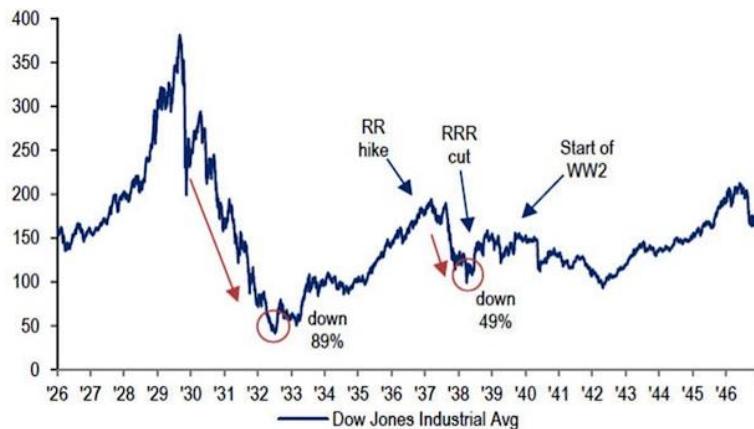
De stijgende koersen op de beurs zouden ooit een daling moeten inzetten, en dit gebeurde ook op 24 oktober 1929, zwarte donderdag. De mensen die aandelen bezaten panikeerden en wilden zo snel mogelijk hun aandelen verkopen om niet te veel verlies te lijden. Het aanbod aan aandelen steeg enorm waardoor de koers nog meer daalde. Het gevolg was dat de mensen die hun aandelen nog niet verkocht hadden hier ook zo snel mogelijk van af wilden. Deze gebeurtenis werd ook wel de **beurscrash**⁵ genoemd.

FIGUUR 5: JUISTE EN FOUTE MANIER OM JE TE KLEDEN TIJDENS DE JAREN 1920

⁴ **Suffragette:** vrouw die opkomt voor meer vrouwenrechten zoals stemrecht.

⁵ **Beurscrash:** Enorme waardedaling van aandelen op de beurs in 1929

FIGUUR 6: DOW JONES INDEX (WAARDE VAN AANDELEN) 1926-1946

De Amerikaanse economie geraakte in een neerwaartse spiraal, bedrijven trachtten minder te produceren om het overaanbod in te dammen, maar hierdoor daalde ook de vraag. De bedrijven die ook geld hadden geïnvesteerd in aandelen of zelf aandelen hadden op de beurs gingen failliet. De werknemers van deze bedrijven werden ontslagen met grote werkloosheid tot gevolg. Zo bedroeg de werkloosheid 25% (zie figuur 1). Omdat veel van het geld dat gebruikt werd om aandelen te kopen geleend geld was, hadden de banken een geldtekort. Mensen die braaf spaarden waren zo ook hun spaargeld kwijtgeraakt. De economische crisis verspreidde zich ook verder naar Europa met grote werkloosheid tot gevolg. Men trachtte de bevolking te ondersteunen met voedselbedelingen.

FIGUUR 7: VOEDSELBEDELING VOOR WERKLOZEN TIJDENS DE GROTE DEPRESSIE

economische depressie te geraken door de hervormingen van de nieuwe president F.D Roosevelt en zijn **new deal**.⁶ De staat moest tussen komen door openbare werken te doen zoals het bouwen van wegen, dammen, waar laaggeschoold arbeiders konden werken. Met hun loon konden ze hun koopkracht verhogen waardoor ze meer konden consumeren en er dus ook meer geproduceerd moest worden. Banken moesten ook gesplitst worden in gewone banken, om te sparen en te lenen, en investeringsbanken die zich bezig hielden met beleggingen en aandelen. Hierdoor ontstond de **gemengde economie**⁷ waarbij er zowel privé initiatief als een grote regeringsactiviteit was.

⁶ **New Deal:** een reeks van programma's, grote bouwprojecten en hervormingen voorgesteld door de Amerikaanse president Roosevelt in 1933-1936 om de economische depressie een halt toe te roepen.

⁷ **Gemengde economie:** economisch systeem waarbij zowel openbare als private initiatieven op de markt aanwezig zijn.

Studie 2: Het totalitarisme

Wat bestuderen we

1. Wat hield het totalitarisme in?
2. Hoe ontstonden de fascistische régimes in Duitsland en Italië?
3. Hoe maakte Stalin van de Sovjet-Unie een totalitaire staat?

Wat moet je kennen en kunnen na deze studie?

- Je kan de totalitaire staten (Sovjet-Unie, Duitsland, Italië aanduiden op een kaart.
- Je kan de Mars op Rome, de machtsovername van Hitler en Stalin aanduiden op een tijdlijn.
- Je verklaart de volgende begrippen in je eigen woorden: totalitarisme, fascisme, communisme, propaganda, indoctrinatie, censuur, personencultus, paramilitair en corporatismus
- Je kent de verschillende kenmerken van het totalitarisme, kan deze herkennen, omschrijven en toepassen op ongeziene bronnen.
- Je kan uitleggen hoe Stalin, Hitler en Mussolini de macht verkregen in hun landen en deze omvormden tot totalitaire staten.
- Je weet hoe Hitler, Stalin en Mussolini hun invloed in de maatschappij vergrootten na hun machtsovername.
- Je kunt de sociaaleconomische hervormingen van Stalin, Hitler en Mussolini uitleggen.
- Je kan uitleggen waarom de fascistische régimes imperialistisch en irrationalistisch waren.
- Je weet hoe de Stalin, Hitler en Mussolini tegenstanders van hun régime behandelden.

Lestekst

Het totalitarisme

Een totalitaire staat wordt vaak gezien als een dictatuur. Dit is echter niet hetzelfde. Een dictatuur heeft een grote controle over haar bevolking en een totalitaire staat heeft een totale controle over zijn onderdanen. De meest uiteenlopende zaken worden bepaald door totalitaire staten zoals hoeveel kinderen er geboren moeten worden, wat je werk mag zijn en zo voort. Een totalitaire staat heeft een aantal algemene kenmerken die hier onder omschreven zullen worden.

FIGUUR 8: TOEGESTANE HAARSTIJLEN IN NOORD-KOREA

van verkiezingen liggen reeds op voorhand de resultaten vast. De leiders van de totalitaire staat moeten worden vereerd. Er ontstaat meestal een **personencultus**⁸ rond de leider.

Om de bevolking in hun denken te beïnvloeden wordt de massamedia gecontroleerd door de staat. Deze werkt met **propaganda**.⁹ Dit zijn posters, kranten, radio en televisie-uitzendingen met als doel het indoctrineren en bespelen van de bevolking. Alle teksten worden gecontroleerd en **gecensureerd**.¹⁰ De Jeugd van een totalitair regime wordt vaak anders behandeld dan oudere generaties. Via jeugdbewegingen en organisaties worden jongeren **geïndoctrineerd**¹¹ met bepaalde waarden en idealen die in lijn staan met wat de totalitaire staat wenst. Ook op school wordt in alle vakken de nadruk gelegd op wat de staat wil.

Ten eerste is het individu ondergeschikt aan de staat. Individuele meningen van burgers zijn niet belangrijk en als iemand de staat dwarsboomt of als ongewenst gezien wordt, wordt deze vervolgd. Vervolgens heeft een totalitaire staat één leider of één groep die aan de macht is. Deze leiders hebben een enorme invloed op de bevolking en dienen gehoorzaam te worden. Hiermee samenhangend wordt er ook maar één politieke partij toegestaan.

Er is geen parlementaire democratie en in geval

FIGUUR 9:
NOTITIEBOEKJE VOOR
KINDEREN UIT
FASCISTISCH ITALIË

⁸ **Personencultus:** de leider wordt vereerd met standbeelden, kunst, ... en moet gediend worden door het volk.

⁹ **Propaganda:** een vorm van communicatie waarbij geprobeerd wordt om de publieke opinie te bespelen met eenzijdige of verzonnen berichten.

¹⁰ **Censuur:** bepaalde informatie achterhouden en meningen en persberichten onderdrukken door de staat.

¹¹ **Indoctrinatie:** hersenspoelen/brainwashen van de bevolking.

Ten slotte heeft een totalitaire staat ook nood aan een geheime politie om de bevolking te controleren en te onderdrukken. Deze kan mensen afluisteren, ondervragen en bespioneren. Ook zorgen ze ervoor dat de bevolking een bepaalde angst en achterdocht heeft en nauwelijks tegen de staat in durft te gaan.

Tijdens het Interbellum zouden er in Europa een aantal totalitaire staten opkomen. De belangrijkste regimes kwamen op in Italië, Duitsland en de Sovjet-Unie. Italië en Duitsland zouden onder de invloed komen van het Fascisme (Nazisme genoemd in Duitsland). Onder Stalin zou de Sovjet-Unie verder evolueren naar een totalitaire staat.

Het fascisme in Duitsland en Italië

Het fascisme ontstond in Italië, het is een antidemocratische politieke stroming. Het laat geen

FIGUUR 10: GEBIEDEN BELOOFD AAN ITALIË NA WOI

vrijheden toe en is tegenstander van een parlementair stelsel. Centraal staat een totalitaire staat met één leider, gebruik van propaganda en de afschaffing van de scheiding der machten.

De fascistische régimes in Duitsland en Italië kwamen aan de macht door het gebruiken van de democratie en het intimideren van de tegenstand. Ten eerste waren de fascistische partijen populair door de ontevredenheid over de afloop van de Eerste Wereldoorlog en het verdrag van Versailles. Zo kreeg Italië niet het beloofde gebied van de

geallieerden en vonden de Duitsers dat ze te waar gestraft werden door de bepalingen van het verdrag van Versailles. Ook ontstond er in Duitsland de **dolkstootmythe**.¹² Op economisch vlak kregen beide landen te maken met economische crisissen meteen na de oorlog. Hierdoor zochten mensen naar sterke leiders met nieuwe ideeën. Vaak beloofden ze een weg uit de economische problemen. Hiermee samenhangend waren de naoorlogse democratieën vaak niet sterk genoeg omdat politieke partijen elkaar tegenwerkten. Ook waren er in Italië en

FIGUUR 11: "IK NEEM AL HET WERK AAN, IK KRIJG VAN NIEMAND ONDERSTEUNING" DUITSER ZOEKT WERK TIJDENS DE GROTE DEPRESSIE.

¹² **Dolkstootmythe:** Het idee dat achter het verlies van Duitsland in de Eerste Wereldoorlog te wijten is aan een joods en communistisch complot. Hierbij geeft de regering (die zogezegd beïnvloed was door deze groepen) de dolkstoot in de rug van het leger dat wou blijven vechten.

Duitsland protesten en schermutselingen tussen linkse en rechtse groeperingen waardoor men zocht naar sterke leiders.

In 1919 richtte Mussolini in Italië de fascistische beweging op. Deze kwamen vaak in conflict met communistische groepen. In 1921 zou de partij van Mussolini de grootste worden, mede dankzij de gewapende tak van deze beweging, de Zwarthemden. Deze werd gebruikt om zijn verschillende tegenstanders te intimideren. In 1922 brak er een linkse staking uit die gebroken werd door de fascisten, er dreigde een burgeroorlog. De fascisten (zwarthemden) organiseerden op 27 oktober 1922 een mars op Rome waarbij Mussolini de val van de regering eiste en zichzelf als eerste minister opwierp. De fascisten hadden alle macht in handen onder leiding van Mussolini als *Duce* (leider). De kieswet werd aangepast in het voordeel van de fascisten waardoor ze in 1924 een absolute meerderheid behaalden. Nadien werden aanhangers van Mussolini in het onderwijs, gerecht, administratie geplaatst waardoor hij de totale macht kon verkrijgen.

In 1919 richtte Hitler de NSDAP op, de Nationalsozialistische Duitse Arbeiderspartij. Net zoals Mussolini planden ze een staatsgreep in 1923. Deze mislukte en Hitler werd opgesloten. Tijdens zijn gevangenschap werden de SA (*sturmabteilung*) en de SS (*Schutzstaffel*) opgericht. Dit waren **paramilitaire**¹³ organisaties die Hitler dienden te beschermen. Bij de parlementsverkiezingen won de NSDAP van 1933 en Hitler werd Kanselier. De Nazi's gebruikten een brand in het Duitse parlementsgebouw om meer macht naar zich toe te trekken. Hitler kreeg zo goed als alle macht. Het parlement werd buiten spel gezet met de verordening tot bescherming van het volk konden tegenstanders vervolgd worden. Hij kon regeren zonder het parlement en werd de Führer. Duitsland werd een totalitaire staat.

Eens ze de macht grepen werd er een versnelling hoger geschakeld op het vlak van propaganda, indoctrinatie en ook intimidatie. Onderwijs werd gebruikt om de partijleer te onderwijzen en er werd een jeugdbeweging opgericht (zoals de *hitlerjugend* in Duitsland) die jongeren voorbereidde op een leven waarin ze de staat dienden. Kunst en wetenschap werd onder controle van de staat geplaatst en er werd sterk gebruik gemaakt van propaganda. Ook werd er gebruik gemaakt van geheime politie (vb. gestapo in Duitsland) om tegenstanders van het regime op te sporen en te vervolgen.

Ze voerden ook hervormingen in die populair waren. Zo werden onder Hitler en Mussolini de 8-urenwerkdag ingevoerd en een vorm van sociale zekerheid ingevoerd. Om de economische depressie te lijf te gaan werden ook door hen publieke werken georganiseerd om de werkgelegenheid hoog te houden (vb. Duitse Autobahn).

---

¹³ **Paramilitair:** geen officieel leger van een land maar een militaire organisatie van bijvoorbeeld een politieke partijen

FIGUUR 12: HIJ HEEFT SCHULD AAN DE OORLOG. POSTER GEMAAKT DOOR NAZI-DUITSLAND TIJDENS DE TWEEDE WERELDOORLOG.

Ook waren fascistische partijen zeer irrationalistisch. Kritiek was niet toegestaan en de fascistische doctrine moest blindelings gevolgd worden en mocht zeker niet in vraag gesteld worden. Vaak waren ze ook racistisch en ze zochten voor al de problemen in de maatschappij een zondebok. Dit waren bijvoorbeeld de Joden in Duitsland.

Ten slotte waren de fascistische regimes ook imperialistisch, ze zochten naar machts- en gebiedsuitbreiding waar nodig met militair geweld. Vaak werd hier ook een soort van mythe of geschiedenis aan gekoppeld om dit te rechtvaardigen. Mussolini wilde heersen over het gebied rond de Middellandse Zee zoals de Romeinen dat ooit deden. Hij noemde het daarom ook **Mare Nostrum**¹⁴ (onze zee). Op internationaal vlak probeerde Hitler alle Duitse volkeren samen te voegen in één groot land voor het Duitse arische ras. Dit werd

pangermanisme genoemd. Duitsland moest ook op een agressieve manier gebied veroveren in Oost-Europa om zo land te hebben voor het Duitse volk om te leven (**lebensraum**¹⁵).

Het stalinisme in de Sovjet-Unie

Door de Oktoberrevolutie in 1917 kwam Vladimir Lenin aan de macht in Rusland. Hierdoor werd dit land omgedoopt tot de Sovjet-Unie bestaande uit verschillende Sovjetrepublieken (vb. Oekraïne, Armenië, ...). Bestuurt door raden van arbeiders en boeren genaamd "Sovjets." Het communisme hield in dat iedereen gelijk was, welk beroep je ook uitoefende. De staat had een grote controle over de economie en rijkdom zou in principe verdeeld worden onder de hele bevolking. Lenin had nog geen echte dictatoriale macht in de Sovjet-Unie maar onder hem werden wel verschillende bedrijven genationaliseerd.

Na de dood van Lenin in 1924 kwam Stalin aan de macht. Hij was de partijsecretaris van de communistische partij. Hij gebruikte zijn positie om overal in het bestuur vertrouwelingen te installeren zodat hij uiteindelijk de macht kon grijpen.

¹⁴ **Mare Nostrum:** Italiaanse Fascistische doctrine die streefde naar het overheersen van de Middellandse Zee.

¹⁵ **Lebensraum:** ruimte voor het Duitse volk om te leven in het Oosten van Europa.

FIGUUR 13: ONDERVOEDE KINDEREN TIJDENS DE HOLDOMOR IN OEKRAÏNE WAARBIJ MILJOENEN OEKRAÏNERS STIERVEN.

minder opbrengsten en grote hongersnoden.

Zijn economische politiek kon op veel kritiek rekenen. Om deze kritiek tegen te gaan zorgde hij voor enorme zuivering. Politieke tegenstanders en boeren die niet wilden meewerken werden geëxecuteerd of gevangengenomen en naar de **goelag**¹⁸ gestuurd net als miljoenen anderen. Dit waren werkkampen waar gevangenen aan slavenarbeid deden.

Nu Stalin de volledige totale macht had over de Sovjet-Unie begon hij met het ontwikkelen van een personencultus. Kunst en propaganda werden gebruikt om hem af te beelden als een goede leider die het beste wilde voor zijn volk. Overal werden standbeelden van hem geplaatst en slogans prezen zijn belang voor de Sovjet-Unie.

Hij voerde verschillende economische hervormingen door om de Sovjet-Unie te industrialiseren. Dit deed hij aan de hand van **vijfjarenplannen**¹⁶ met vooropgestelde productiedoelen die behaald moesten worden op een periode van vijf jaar. Ook ging hij over tot de **collectivisering van de landbouw**¹⁷ waardoor boeren verplicht werden om samen te werken om zo productiever te kunnen produceren. Dit zorgde echter voor

FIGUUR 14: BRON 27: TEGENSTANDERS VAN STALIN DIE AAN DWANGARBEID DOEN IN EEN GOELAG (STRAFKAMP).

¹⁶ **Vijfjarenplannen:** plannen van de Sovjet-Unie waarbij productiedoelen werden opgesteld die gehaald moesten worden op 5 jaar tijd.

¹⁷ **Collectivisering van de landbouw:** landbouwbedrijven moeten verplicht samenwerken.

¹⁸ **Goelag:** gevangenenkampen waar aan slavenarbeid gedaan werd.

Hoofdstuk 3: De Tweede Wereldoorlog

Inleiding

Meer dan 20 jaar na het einde van de Eerste Wereldoorlog zou de wereld zich wederom in een oorlog storten. We bekijken de **oorzaken en aanloop naar deze Tweede Wereldoorlog**. De tweede wereldoorlog was één van vele fronten. We verkennen kort hier **het verloop en einde van de Tweede Wereldoorlog**. Nadien staan we in een project burgerschap stil bij **polarisatie en massageweld** om nadien ten gronde de factoren die geleid hebben tot de **Holocaust** te onderzoeken. Ten slotte staan we nog stil bij de tweede wereldoorlog in België. We bekijken het **verzet, de collaboratie en de repressie in België**.

Studie 1: oorzaken en aanloop naar de Tweede Wereldoorlog.

Wat bestuderen we

1. Wat waren de achterliggende oorzaken voor de Tweede Wereldoorlog?
2. Welke overeenkomsten werden gesloten voor de Tweede Wereldoorlog?
3. Hoe zorgde de expansiedrang van Duitsland voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog?

Wat moet je kennen en kunnen na deze studie?

- Je verklaart de volgende begrippen in je eigen woorden: appeasement politiek, as-mogedheden, Pan-Asianisme, oorlogsbereidheid en corporatisme.
- Je kan de As-Mogendheden, de Sovjet-Unie en de geallieerden aanduiden op een kaart.
- Je kan de Tweede Wereldoorlog, de conferentie van München en de Anschluss aanduiden op de tijdlijn.
- Je kent de oorzaken van de Tweede Wereldoorlog en kan voorbeelden geven per land van de as-mogendheden.
- Je kent de overeenkomsten en allianties die gesloten werden voor/tijdens de Tweede Wereldoorlog.
- Je kan aan de hand van voorbeelden uitleggen hoe de Tweede Wereldoorlog ontstond door de uitbreidingsdrang van Nazi Duitsland.
- Je kan uitleggen hoe een gebrekkige internationale controle zorgde voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog.

Lestekst

Oorzaken van de Tweede Wereldoorlog

Het uitbreken van WOII werd veroorzaakt door een aantal zaken. Een zwakke Volkenbond, de vredesverdragen na de Eerste Wereldoorlog en de expansiedrang van Duitsland, Italië en Japan.

We zagen al in het vorige hoofdstuk dat de totalitaire régimes in Duitsland en Italië hun populariteit te danken hadden aan de woede ten opzichte van de regelingen in het Verdrag van Versailles. Ook Japan was ontevreden met de regelingen na de Eerste Wereldoorlog. Ze kregen ook niet al de gebieden die beloofd werden en daarbij weigerde de andere landen een amendement aan het verdrag goed te keuren dat stelde dat alle rassen evenwaardig waren aan elkaar.

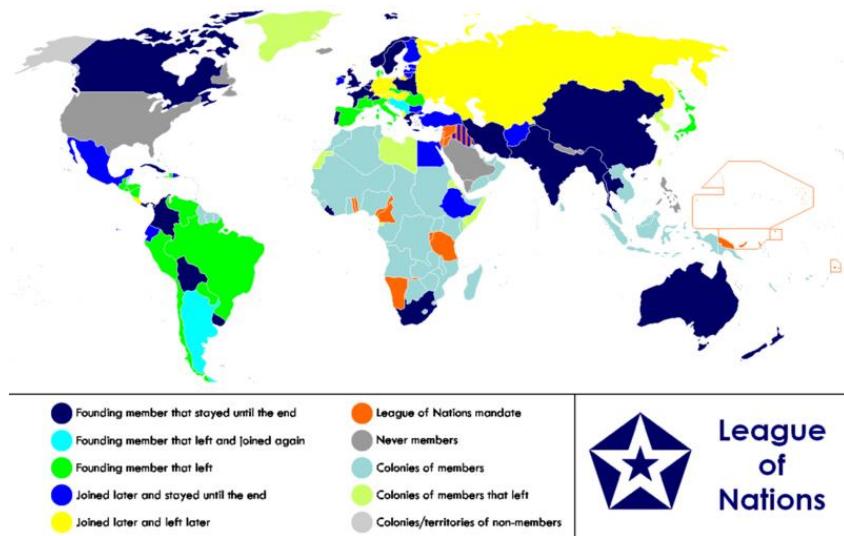
FIGUUR 15: CARTOON OVER HET PAN-ASIANISME.

Een tweede oorzaak was de expansiedrang van Japan, Duitsland en Italië. We zagen reeds vorig hoofdstuk dat de Duitsers land in het Oosten wilden veroveren als lebensraum en Mussolini wilde heersen over de Middellandse Zee zoals de Romeinen dit vroeger deden. Ook Japan dat in de 19de eeuw een imperialistische politiek aannam had zijn zinnen gezet op een groot Aziatisch Rijk. Ze deden dit onder het

Pan-Asianisme.¹⁹ Ze meenden dat de Aziatische volkeren zich moesten bevrijden van hun Westerse overheersing. In de realiteit hield dit echter een brutale onderwerping aan Japan in.

Een derde oorzaak was het falen van de Volkenbond. Deze organisatie werd na de Eerste Wereldoorlog opgericht om de vrede te bewaren. Vele landen zagen het als een machtsmiddel voor Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk en bleek geen goed middel te zijn om de vrede te bewaren. Japan viel zo bijvoorbeeld in 1931 Mantsjoerije binnen, de Volkenbond kon deze actie enkel veroordelen en Japan stapte uit de Volkenbond. Ook de reactie op de Italiaanse invasie van Ethiopië was niet krachtdadig genoeg om Italië te dwingen de oorlog te stoppen. Italië verliet hierna ook de Volkenbond. Duitsland verliet vier jaar eerder al de Volkenbond.

¹⁹ **Pan-Asianisme:** streven naar politiek en economische eenmaking van de verschillende Aziatische volkeren.

FIGUUR 15: DE EVOLUTIE VAN DE VOLKENBOND DOORHEEN HET INTERBELLUM

Overeenkomsten voor de Tweede Wereldoorlog

In vergelijking met de Eerste Wereldoorlog ging men minder over tot het sluiten van bondgenootschappen. Frankrijk en Groot-Brittannië weigerden in te zien dat er een nieuwe oorlog zou uitbreken en weigerden ook om met de communistische Sovjet-Unie een bondgenootschap te sluiten. Tijdens de oorlog zouden deze landen elkaar wel terugvinden. Deze landen zouden in de jaren 1940-1941 samen met de Verenigde Staten en China de geallieerden vormen.

FIGUUR 16: POSTER OVER HET DRIEMOGENDHEDENPACT

Tegenover de geallieerden stonden de **as-mogendheden**.²⁰ Ze werden vernoemd naar de twee assen die ontstonden in de jaren 1930. Zo beloofden Italië en Duitsland in 1936 om hun politiek op elkaar af te stemmen ook met Japan werden afspraken gemaakt tegen het communisme en de Sovjet-Unie met het Anti-Komintern pact. In 1940 werd de alliantie tussen deze drie landen officieel met het **driemogendhedenpact**.²¹ Ze beloofden elkaar te steunen bij een oorlogsverklaring van vooral de Verenigde Staten.

Toen Duitsland begon met zijn expansie naar het Oosten toe (zie 3.) wilden ze zeker zijn dat de Sovjet-Unie hen niet zou aanvallen. Ze sloten in augustus 1939 een **niet-aanvals pact**²² (Molotov-Von Ribbentrop pact) waarbij ze beloofden elkaar niet aan te vallen in ruil voor een deling van Polen in een Duits en Russisch deel. Zo kon Duitsland zijn gang gaan in Oost en West-Europa en de Sovjet-Unie kon zijn gebied uitbreiden richting Finland en de

²⁰ As-mogendheden: Japan, Duitsland en Italië.

²¹ Anti-Komintern Pact: pact tussen Duitsland en Japan tegen de Sovjet-Unie en het communisme.

²² Niet-aanvals pact: een afspraak tussen twee landen waarbij ze beloven elkaar niet aan te vallen.

Baltische staten. De Sovjet-Unie behoorde niet volledig tot het kamp van de As-mogendheden en werd een derde partij die zijn macht uitbreidde in Oost-Europa.

Aanloop naar de Tweede Wereldoorlog

FIGUUR 17: HET RIJNLAND AANGEDUID OP EEN KAART VAN DUITSLAND
economische problemen om te reageren.

De expansiedrang van de Nazi's begon met het hermilitariseren van het Rijnland in 1936. Onder het verdrag van Versailles werd voorzien dat er in dit gebied geen militaire installaties of troepen gestationeerd mochten worden. Hitler gebruikte deze hermilitariseren om de reacties van de geallieerden te testen. Groot-Brittannië en Frankrijk veroordeelden de actie maar waren te verwikkeld in

Vervolgens had Hitler zijn zinnen gezet op Oostenrijk. Oostenrijk was een Duitssprekende natie en Hitler wilde deze aan zijn rijk toevoegen. Hij dwong de Oostenrijkse kanselier om de Oostenrijkse Nazi's de vrije hand te geven en een referendum voor de aansluiting bij Duitsland uit te vaardigen. De kanselier weigerde Hitler viel Oostenrijk binnen en liet het referendum doorgaan, weliswaar gecontroleerd door de Nazi's waardoor de **Anschluss**²³ bijna unaniem goedgekeurd (maart 1938) werd door de Oostenrijkse bevolking.

FIGUUR 18: REFERENDUM STEMBILJET VOOR DE AANHECHTING BIJ DUITSLAND VAN OOSTENRIJK

Hitler wilde nadien de Sudeten Duitsers toevoegen aan zijn rijk. Dit waren de Duitsers die in Tsjechoslowakije woonden. Deze waren niet tevreden met de Tsjechoslowaakse regering en Hitler speelde hier op in. Op de **conferentie van München**²⁴ stond Tsjechoslowakije het Sudetenland af onder druk van Groot-Brittannië en Frankrijk (september 1938). Dit werd de **appeasement politiek**²⁵ genoemd. Ze gaven Hitler en laatste keer wat hij wilde om zo de vrede te bewaren. In september 1939 liet Hitler de rest van Tsjechië bezetten en werd

²³ **Anschluss:** De aanhechting van Oostenrijk bij Duitsland in 1938.

²⁴ **Conferentie van München:** Conferentie in 1938 waarbij Sudetenland werd afgestaan aan Duitsland

²⁵ **Appeasement politiek:** de vrede bewaren door toegevingen te doen aan de agressieve partij.

**FIGUUR 19: CHAMBERLAIN MET HET
VERDRAG VAN MÜNCHEN IN ZIJN HAND.
HIJ PROCLAMEERDE “VREDE VOOR
ONZE TIJD”**

communisme.

Ten slotte had Hitler zijn zinnen gezet op Polen om lebensraum te creëren. Duitsland sloot een pact met de Sovjet-Unie en verdeelden Polen. Op één september viel Duitsland Polen binnen. Voor de Britten en de Fransen was de maat vol, ze verklaarden op 3 september de oorlog aan Duitsland. Voor een tweede maal op minder dan een halve eeuw zou de wereld in een oorlog verwikkeld geraken.

Slowakije onafhankelijk. Tsjechië was niet Duits en diende dus als lebensraum voor het Duitse volk. Wederom bleef een reactie uit van Frankrijk en Groot-Brittannië. Groot-Brittannië had problemen in zijn kolonies en zonder de Britten kon Frankrijk niet veel doen in Midden-Europa. Er was weinig **oorlogsbereidheid**.²⁶ Ook met de Sovjet-Unie werd niet gesproken, de Britten waren bevreesd voor het “rode gevaar” van het

---

²⁶ **Oorlogsbereidheid:** de bereidheid om oorlog te voeren.

Studie 2: De Tweede Wereldoorlog.

Wat bestuderen we

1. Wat waren de achterliggende oorzaken voor de Tweede Wereldoorlog?
2. Welke overeenkomsten werden gesloten voor de Tweede Wereldoorlog?
3. Hoe zorgde de expansiedrang van Duitsland voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog?

Wat moet je kennen en kunnen na deze studie?

- Je verklaart de volgende begrippen in je eigen woorden: Blitzkrieg, invloedssfeer, marionettenregering
- Je kan de geallieerden en het gebied dat de as-mogendheden hadden in 1942 aanduiden op een kaart.
- Je kan de Tweede Wereldoorlog, de overgave van Duitsland, het schakeljaar 1942 en de invasie van Rusland en aanval op Pearl Harbor aanduiden op de tijdlijn.
- Je kan aan de hand van voorbeelden over heel de wereld uitleggen waarom de As-mogendheden in het begin van de oorlog aan de winnende hand waren.
- Je legt uit wat er met Frankrijk gebeurde tijdens de Tweede Wereldoorlog.
- Je legt uit hoe de Amerikanen en de Sovjet-Unie betrokken werden bij WO II.
- Je kent de verschillende veldslagen die ervoor zorgden dat de geallieerden in 1942 het tij konden keren en waarom.
- Je legt uit hoe in de verschillende delen van de wereld de Tweede Wereldoorlog aan zijn eind kwam.
- Je kan uitleggen waarom de Amerikanen een atoombom gebruikten.
- Je kan aan de hand van verschillende voorbeelden uitleggen dat de Tweede Wereldoorlog een extreem gewelddadige oorlog was voor burgers en soldaten.

Lestekst

As-mogendheden aan de winnende hand.

FIGUUR 20: POOLSE BURGERS DIE NAAR CONCENTRATIEKAMPEN GESTUURD ZOUDEN WORDEN.
en de Sovjet-Unie bleek meteen al brutaal en zou de toon zetten voor de rest van de Tweede Wereldoorlog. Zo werden Poolse burgers (en niet uitsluitend Joden) door het Duitse leger geëxecuteerd en liquideerde de Sovjet-Unie tienduizenden Poolse officieren in de bossen van Katyn.

Met de invasies van Ethiopië en Mantsjoerije in de jaren 1930 en de annexaties van delen van Centraal-Europa door Nazi-Duitsland loerde een oorlog op wereldschaal al om de hoek. In september 1939 was de maat voor Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk vol. Ze verklaarden de oorlog aan Duitsland. Polen werd zoals afgesproken in het Niet-Aanvals pact verdeeld tussen de Sovjet-Unie en Duitsland. De bezetting van Polen door Duitsland

Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk konden niet veel anders doen dan zich voorbereiden op een eventuele Duitse invasie. Duitsland en de Sovjet-Unie konden verder hun gang gaan in hun **invloedssferen**.²⁷ Duitsland veroverde Denemarken en Noorwegen om een eventuele aanval van de Britten langs die weg te blokkeren en de toevoer van grondstoffen te verzekeren. De Sovjet-Unie viel ondertussen de Baltische Staten en later ook Finland aan. Die laatste bleek taaier te zijn dan verwacht. De winteroorlog tegen Finland zou meer dan een half jaar duren met vele Russische slachtoffers tot gevolg.

In mei 1940 zou Hitler beginnen met zijn aanval op de Benelux en Frankrijk. Na 4 dagen gaven de Nederlanders zich over, 14 dagen later zou de overgave van België volgen. De invasie van de Benelux was echter een afleidingsmanoeuvre van de Duitsers om de Franse en Britse legers België in te lokken. De grote gemechaniseerde aanval van de Duitsers ging door de Ardennen om zo de legers in België langs het Noorden van Frankrijk te omsingelen gevolgd door een enorme troepenmacht. Met een grote snelheid voor die tijd bereikten de Duitsers de Noordzee. Dit werd ook wel de **Blitzkrieg**²⁸ genoemd. Een groot deel van het Franse leger en Britse expeditieleger zaten vast in het Franse stadje Duinkerke. Ze konden enkel ontsnappen door een massale evacuatie vanuit Engeland met alle beschikbare boten en schepen. Ook Italië viel Frankrijk in het Zuiden aan. Frankrijk zou zich enkele weken later overgeven. Een groot deel

²⁷ **Invloedssfeer:** gebieden en landen waar een grootmacht (vb. de Sovjet-Unie) invloed heeft.

²⁸ **Blitzkrieg:** snelle vorm van oorlogsvoering waarbij gemechaniseerde voertuigen door een front breken om zo de verwarring te zaaien bij de verdediging.

van Frankrijk werd bezet door de Duitsers, het Zuiden werd een **marionettenstaat**²⁹ onder de Franse generaal Pétain, die ook het bestuur van de Franse kolonies op zich nam. Franse soldaten die niet wilden opgeven vluchtten naar Engeland waar ze onder Charles de Gaulle het vrije Franse leger zouden vormen.

FIGUUR 21: DE VERDELING VAN FRANKRIJK NA DE OVERGAVE IN 1940

Een belangrijk element in de Duitse overwinning was de overmacht in de lucht. Door bombardementen van luchthavens en infrastructuur en het gebruik van parachutisten werden de legers van de geallieerden verrast waardoor ze niets konden doen tegen de bombardementen. Ook werden steden, met vooral burgers, als doelwit gekozen met als doel de moraal te breken. Dit lukte bijvoorbeeld in Nederland met het bombardement van Rotterdam. Dit opende echter de deur voor zowel de geallieerden als de as-mogendheden om massaal burgerdoelwitten als doelwit te kiezen met veel onschuldige slachtoffers tot gevolg. Deze luchtmacht wilde Hitler ook gebruiken om zijn laatste vijand uit te schakelen. De Britten. In juli begon een luchtoorlog waarbij Britse en Duitse vliegtuigen het opnamen tegen elkaar. Uiteindelijk konden de Britten met de hulp van radar de Duitsers afhouden, een eerste nederlaag voor Hitler.

²⁹ **Marionettenstaat:** staat met een regering die bestuurd wordt door een ander land (Vichy-Frankrijk moest Nazi-Duitsland gehoorzamen).

FIGUUR 22: SPOTPRENT OVER DE MISLUKTE INVASIE VAN GRIEKENLAND DOOR ITALIË

boeken. Zo goed als heel de Balkan werd veroverd door de As-mogendheden en de geallieerde legers werden in Egypte teruggedreven naar het stadje El-Alamein.

In 1941 waren de geallieerden op alle fronten teruggedrongen en was zo goed als heel Europa onder bewind van de As-mogendheden. Voor Hitler bleef nog één echte vijand over, de Sovjet-Unie. In de zomer 1941 startte operatie Barbarossa: de invasie van de Sovjet-Unie door Nazi-Duitsland (gesteund door landen zoals Roemenië en Hongarije). In een sneltempo rukte de Duitse legers op. In december bereikten ze de poorten van Moskou en ook Leningrad (Sint-Petersburg) werd belegerd door de Duitsers. Ook bij deze invasie werden massamoorden en oorlogsmisdaden gepleegd door eenheden van het Duitse leger en de SS. Voornamelijk gericht tegen de Joodse bevolking van Oost-Europa. Door deze aanval sloot de Sovjet-Unie zich aan bij de geallieerden en werden ze niet langer gezien als vijanden.

Japan breidde zich in 1937 ook verder uit in China. Dit ging gepaard met brutale slachtpartijen van de inheemse Chinese bevolking. De Chinese legers boden weerstand maar werden ver landinwaarts gedreven door de Japanse legers. Ook Frans Indochina (het latere Vietnam, Laos en Cambodja) werd veroverd. Om de uitbreiding en dreiging van Japan te vertragen, besloot de Verenigde Staten een **embargo**³⁰ op de uitvoer van belangrijke grondstoffen te leggen die Japan nodig had voor haar oorlogsmachine. Japan bleef echter een

Ondertussen brak de oorlog ook uit in Noord-Afrika en de Balkan. De Italiaanse legers vielen in de herfst van 1940 Egypte (een Britse kolonie) en de Balkan binnen. Zowel in Griekenland als Egypte stuitten de Italiaanse legers op veel weerstand waardoor ze zich moesten terugtrekken. In beide gevallen moesten de Italianen in 1941 de hulp inroepen van Duitsland om toch overwinningen te

FIGUUR 23: PROPAGANDAPOSTER VAN DE BRITTEN OVER HUN ALLIANTIE MET DE SOVJET-UNIE NA DE INVASIE DOOR DUITSLAND.

³⁰ **Embargo:** het verbieden van handel drijven met een bepaald land. Soms enkel voor bepaalde producten.

grote bedreiging voor China en de rest van Azië. Het voor de Japanse overheid duidelijk dat

FIGUUR 24: DE UITBREIDING VAN JAPAN TIJDENS DE TWEEDE WERELDOORLOG.

kolonies één voor één overnamen. De Japanse bezetting en uitbreidingszondes kostten aan bijna 30 miljoen burgers waarvan een groot deel Chinezen.

een oorlog met de Verenigde Staten onvermijdbaar werd. Ze besloten daarom met een verrassingsaanval een groot deel van de Amerikaanse vloot bij Pearl Harbor uit te schakelen. Hier slaagde ze deels in, enkele belangrijke vliegdekschepen waren echter niet aanwezig en overleefden de aanval. Als reactie verklaarde de Verenigde Staten de oorlog aan Japan. Duitsland verklaarde op zijn beurt ook de oorlog aan de Verenigde Staten volgens de afspraken van het driemogendhedenpact. In een sneltempo breidde Japan zich uit naar de rest van Azië en Oceanië waarbij ze de Amerikaanse, Nederlandse, Franse en Britse

Het tij keert eind 1942

In 1942 lijkt het alsof de As-mogendheden de oorlog zullen winnen. De Britten werden teruggeslagen in Noord-Afrika en in Europa staan de legers van de As-mogendheden aan de poorten van Moskou en Sint-Petersburg. Een aanzienlijk deel van de Amerikaanse vloot werd vernietigd bij de aanval op Pearl Harbor. Aan het eind van 1942 zou het tij echter keren.

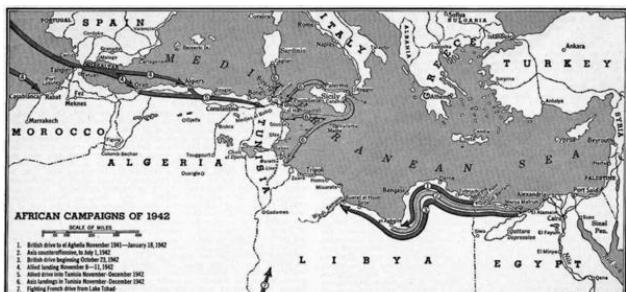
De Eerste overwinning was een Amerikaanse overwinning bij Midway. De Japanse zeemacht en de Amerikaanse zeemacht bekampten elkaar bij de Midway eilanden. De Japanse vloot

FIGUUR 25: HET TERUGDRINGEN VAN DE JAPANSE LEGERS IN DE STILLE OCEAAN DOOR DE VS (1943-1945)

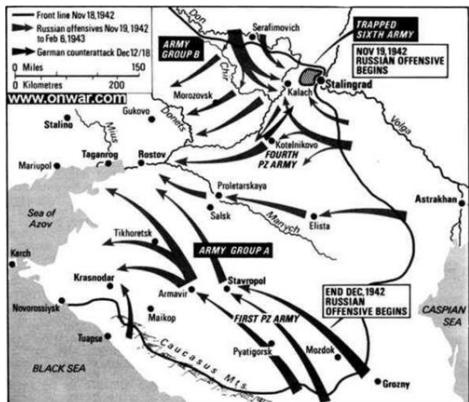
trachtte de Amerikanen te verassen met een aanval op hun vliegdekschepen die Pearl Harbor ontsnapten maar werden in de val gelokt waardoor ze een groot deel van hun vloot verloren. Hierdoor konden de Amerikanen beginnen met het terugdringen van de Japanse legers door de verschillende kleine eilandjes over te nemen in de Stille Oceaan om zo in de buurt te geraken van het Japanse vasteland.

Dit bleek geen makkelijke opdracht. Japanse soldaten gebruikten vaak burgers als levende schilden en deden liever aan zelfmoord aanvallen dan zich over te geven waardoor er ook veel Amerikaanse slachtoffers vielen.

FIGUUR 26: DE OORLOG IN NOORD-AFRIKA IN 1942-1943

In Noord-Afrika vormde de slag bij het Egyptische El-Alamein voor een ommegkeer. De Duitse en Italiaanse legers werden verslagen en teruggedreven naar Tunesië. In 1943 stuurden de Amerikanen en andere geallieerden een invasiemacht naar Marokko en Algerije om zo de rest van Noord-Afrika te bevrijden van de As-mogendheden. Ze zouden zo Noord-Afrika kunnen gebruiken als springplank om Italië aan te vallen.

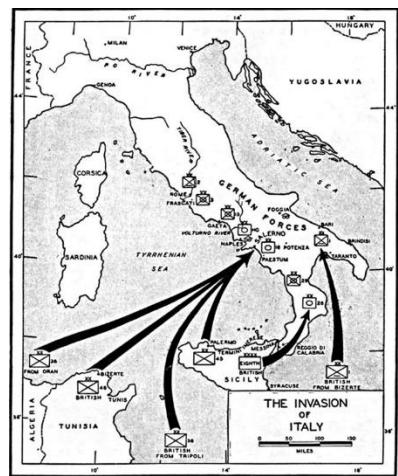

FIGUUR 27: DE OVERWINNING BIJ STALINGRAD IN 1942-1943.

Ten slotte werd het Duitse leger nabij Stalingrad omsingeld door de legers van de Sovjet-Unie. Dit alles werd mede mogelijk gemaakt door de zogenaamde *lend lease*.³¹ Waarbij de Verenigde staten enorm veel wapens en voertuigen naar de Sovjet-Unie exporteerde om deze tegenaanval mogelijk te maken. Hierna begon het terugdrijven van de Duitse legers waarbij de Westelijke delen van de Sovjet-Unie terug veroverd werden door de Sovjets en uiteindelijk Polen.

Het einde van de Tweede Wereldoorlog

De as-mogendheden waren nu in alle delen van de wereld op terugtocht. De eerste as-mogendheid die uit de oorlog zou stappen was Italië. De geallieerden vielen in de zomer van 1943 via Noord-Afrika Sicilië binnen. Al snel konden ze ook oversteken naar het Italiaans schiereiland. Italië zou zich overgeven aan de geallieerden en Mussolini werd van de macht verdreven. Als reactie viel Duitsland Italië binnen waardoor de geallieerde opmars stopgezet werd.

FIGUUR 28: DE INVASIE VAN ITALIË DOOR DE GEALLIEERDEN

FIGUUR 29: DE LANDING IN NORMANDIË (6 JUNI 1944)

Frankrijk en de rest van West-Europa zouden op een andere manier bevrijd moeten worden. Op 6 juni 1944 werd een enorme invasiemacht gestuurd vanuit Groot-Brittannië naar Normandië. De invasiemacht bestond uit Amerikanen, Polen, Nederlanders, Belgen, Fransen en andere Europeanen die gevlogen waren naar Groot-Brittannië. Deze dag werd ook wel D-day genoemd. De geallieerden trokken Frankrijk in en Parijs werd bevrijd op 25 augustus. Ook België met de

³¹ **Lend Lease:** letterlijk “lenen en leasen.” Materiaal en financiële middelen werden naar de Sovjet-Unie gestuurd door de Verenigde Staten. Deze steun moest pas na de oorlog terugbetaald worden.

strategische Antwerpse haven werd bevrijd. Om deze haven terug te kunnen veroveren om nadien een voordelige vrede te sluiten besloot Nazi-Duitsland nog één laatste grote aanval uit te voeren via de Ardennen, het Ardennenoffensief. De Duitse legers werden echter verslagen en trokken zich terug in naar Duitsland, achtereenvolgd door de geallieerden. Om de Duitsland tot overgave te dwingen gingen de geallieerden op hun beurt over tot het bombarderen van Duitse steden met brandbommen met wederom vele burgerslachtoffers tot gevolg.

FIGUUR 30: BOMBARDEMENT VAN DRESDEN DOOR DE GEALLIEERDEN

Aan de Oostkant van Duitsland rukten de legers van de Sovjet-Unie ook verder op. De Balkan werd bevrijd Hongarije en Roemenië die aan de kant van de as-mogendheden stonden gaven zich over en ook de Duitse gebieden werden aangevallen. De woede vanuit de Sovjetsoldaten keerde zich tegen de Duitse bevolking met moordpartijen en vele verkrachtingen tot gevolg. In mei 1945 bereikten ze Berlijn. Hitler pleegde zelfmoord in zijn bunker en Duitsland gaf zich onvoorwaardelijk over.

FIGUUR 31: HET EINDE VAN NAZI-DUITSLAND (1942-1945)

Na de overwinning bij Midway begonnen de geallieerden met een reeks tegenaanvallen om de Japanse zeemacht terug te dringen. Ze konden beetje bij beetje de Japanse vloot vernietigen en het verloren gebied in Oceanië en de Stille Oceaan heroveren. Bij het veroveren van het eiland Saipan in november 1944 werd het mogelijk voor de Amerikanen om het Japanse vasteland te bombarderen. Om het Japanse vasteland te veroveren was er volgens de legerleiding nood aan voorafgaande bombardementen, ook om de Japanners tot overgave te dwingen. Zo werd verschillende Japanse steden gebombardeerd met enorme aantallen

FIGUUR 32: KRANTENARTIKEL OVER DE OVERGAVE VAN JAPAN NA DE ATOOMBOMMEN OP HIROSHIMA EN NAGASAKI

hadden. Enkele dagen later verklaarde de Sovjetunie de oorlog aan Japan en viel het Mantsjoerije binnen, vervolgens werd een tweede atoombom gegooid, deze keer op Nagasaki. Japan gaf zich over en op 2 september eindigde de Tweede Wereldoorlog

burgerslachtoffers tot gevolg. **Kamikazepiloten**³² die hun vliegtuigen in Amerikaanse schepen boorden en andere zelfmoordacties toonden de onbevreesdheid van de Japanners om hun thuisland te verdedigen. Een invasie van het Japanse eiland zou de oorlog met jaren verlengen en een enorm aantal Amerikaanse levens kosten. De Amerikaanse president Truman gaf het bevel om een nieuw wapen te gebruiken om de oorlog snel tot een einde te brengen, de atoombom. Op 6 augustus 1945 werd de eerste atoombom op Hiroshima gegooid. De Japanners waren met verstomming geslagen maar geloofden niet dat de Amerikanen nog zo'n bommen

³² **Kamikazepiloten:** Japanse zelfmoordpiloten die met hun vliegtuig insloegen op Amerikaanse schepen.

Hoofdstuk 4: Internationale samenwerking na de Tweede Wereldoorlog

Inleiding

Om de herhaling van de gruwelen van de Tweede Wereldoorlog te vermijden werd na de Tweede Wereldoorlog verschillende organisaties opgericht waarbij landen onderling samenwerkten. De belangrijkste voor ons zijn de **Europese Unie** en de **Verenigde Naties**. Ook werden er verschillende **mensenrechtenverdragen** gemaakt om internationaal tegen mensenrechtenschendingen in te kunnen gaan.

STUDIE 1: De Verenigde Naties

Wat bestuderen we

1. Waarom werd de VN opgericht?
2. Uit welke organen en instellingen bestaat de VN?
3. Hoe werden de Universele mensenrechten vastgelegd?

Wat moet je kennen en kunnen na deze studie?

- Je verklaart de volgende begrippen: intergouvernementele organisatie, de Verenigde Naties.
- Je kan de oprichting van de VN en de UVRM aanduiden op een tijdlijn.
- Je kan de permanente leden van de veiligheidsraad aanduiden op een kaart.
- Je weet hoe de VN opgericht werd (Dumbarton Oaks) en wat de doelen zijn van de Verenigde Naties.
- Je kent de drie belangrijkste organen van de VN, hun werking en hun samenstelling.
- Je weet hoe het UVRM tot stand kwam en waarom deze belangrijk is.
- Je kan in grote lijnen uitleggen wat de Universele rechten van de mens inhouden.
- Je kan kritisch nadenken over de werking en effect van de VN en het UVRM (overzichtsvraag).

Lestekst

Het ontstaan van de VN

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd op verschillende momenten door de geallieerden gesproken over de nood aan een nieuwe internationale organisatie. Deze zou meer macht moeten hebben dan de Volkenbond. Deze was te zwak om de Tweede Wereldoorlog te kunnen voorkomen. Tijdens de discussie in Dumbarton Oaks werden de grootste lijnen van de VN vastgelegd tussen de 4 geallieerde mogendheden (China, USSR, Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk). Er zou een veiligheidsraad komen met deze landen die de wereldvrede zou bewaken en welke landen uitgenodigd zouden worden om deel te worden van de VN. Er werd ook beslist om het principe van zelfbeschikking over te nemen. Een kanttekening hierbij is dat de kolonies van het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk niet onder VN-bestuur zouden komen (wat met andere kolonies wel gebeurde). De VN werd een **intergouvernementele organisatie**³³, waarbij landen samenwerken, maar geen soevereiniteit afgeven.

FIGUUR 36: ONDERTEKENING VAN HET CHARTER VAN DE VN IN SAN FRANCISCO (1945)

In 1945 kwamen in San Francisco 51 landen samen om het Charter van de Verenigde Naties te tekenen. Het belangrijkste doel van de Verenigde Naties zijn het handhaven van de internationale vrede en veiligheid. De Verenigde Naties streeft ook samenwerking na op het vlak van economische, sociale, culturele of humanitaire zaken. Verder zorgen ze voor het beschermen van de mensenrechten. De VN heeft ook het recht om militair in te grijpen om misdaden te stoppen. Vandaag bestaat de VN reeds uit 193 landen.

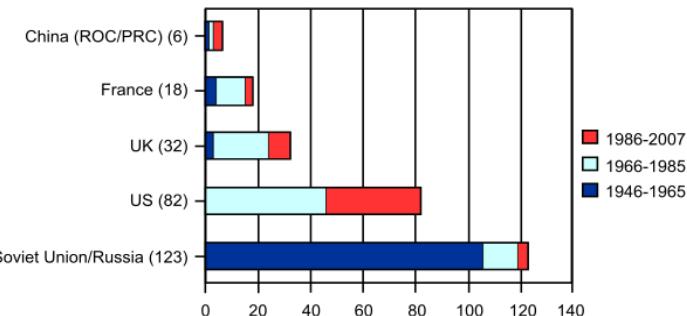
De organen van de VN

De VN bestaat uit zes hoofdorganen. De belangrijkste zijn: de Algemene Vergadering, de Veiligheidsraad en het Internationaal Gerechtshof. De algemene vergadering van de VN komt elk jaar samen om internationale problemen te bespreken en resoluties te stemmen (met meerderheid) over deze kwesties. Ze bespreken ook de toetreding van nieuwe lidstaten en verkiezen de leden van de verschillende raden (sociale raad, veiligheidsraad,...).

Verder bestaat de VN uit nog andere organisaties. Bekende organisaties zoals Unicef, Unesco, WHO en het wereldvoedselprogramma zijn organisaties die zich internationaal bezighouden met culturele, economische, medische en sociale problemen.

³³ **Intergouvernementele organisatie:** een organisatie waar verschillende landen deel van uitmaken en samen in overleggen.

De veiligheidsraad bestaat uit vijf permanente leden: VS, China, Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Rusland (vroeger de Sovjet-Unie). Daarnaast wordt er elke twee jaar 10 leden door de algemene vergadering van de VN die ook deel uit zullen maken van de veiligheidsraad. De veiligheidsraad stemt resoluties om in te grijpen bij conflicten in de wereld. Ze kunnen een vredesmacht sturen (blauwhelmen) om de burgerbevolking te beschermen of sancties opleggen. De vijf permanente leden hebben echter een vetorecht. Resoluties kunnen dus enkel aangenomen worden als al deze leden akkoord zijn, waardoor sommige conflicten nog steeds niet opgelost geraken. Tijdens de Koude Oorlog werden vaak ook resoluties geblokkeerd omdat deze tegen het belang van de permanente leden ging.

FIGUUR 37: GEBRUIK VAN VETO'S IN DE VEILIGHEIDSRAAD

Het internationaal gerechtshof in Den Haag werd opgericht (ook in 1945) om geschillen tussen staten op een vredesvolle manier op te kunnen lossen. De uitspraken van het zijn bindend en moeten in principe gevuld worden door de leden van de VN.

De Universele verklaring van de Rechten van de Mens

In 1948 werd door de VN de UVRM goedgekeurd door de Algemene vergadering. Een aantal landen onthielden zich van de stemming maar omdat er een meerderheid was werd het verdrag

FIGUUR 38: HET UVRM (1948)

goedgekeurd. Veel landen hebben deze verklaring ook (deels) omgezet in hun wetgeving. De verklaring is dus geen "wet" maar wordt wel gezien als de basis voor de bescherming van mensenrechten.

Het verdrag gaat uit van vrijheid van en gelijkheid tussen alle mensen en gaat in tegen zaken zoals slavernij, foltering en inbreuken op privacy. Veel zaken die je reeds zag in de originele verklaring van de

rechten van de mens tijdens de Franse Revolutie komen hier ook dus terug. Mensen hebben ook recht op een nationaliteit en asiel. Het verdrag gaat ook over zaken zoals recht op werk, vrije tijd, onderwijs, cultuur en gezondheidszorg.

STUDIE 2: De Europese Unie

Wat bestuderen we

1. Hoe werd de Europese Unie opgericht?
2. Hoeveel macht heeft de Europese Unie?
3. Uit welke instellingen bestaat de Europese Unie?

Wat moet je kennen en kunnen na deze studie?

- Je verklaart de begrippen: Brexit, supranationale organisatie en eurosceptici
- Je kan de huidige Europese Unie aanduiden op een kaart van Europa.
- Je kan het verdrag van Rome, Maastricht en de Brexit aanduiden op een tijdlijn
- Je legt uit wat de Raad van Europa was en hoe ze de mensenrechten trachtten te waarborgen.
- Je Legt uit hoe Europa doorheen de 20ste eeuw meer eengemaakt werd met verschillende verdragen.
- Je legt uit hoe de Europese Unie onder druk staat van Eurosceptici (vb. Brexit)
- Je kent de bevoegdheden van de Europese Unie.
- Je kent de 5 belangrijkste instellingen van de Europese Unie en hun taken.

Lestekst

De Europese eenmaking

Na de Tweede Wereldoorlog lag Europa er verwoest bij. De leidende rol van Europa was over en zou plaats maken voor Rusland en de Verenigde Staten. Er gingen meer stemmen op voor een grotere samenwerking tussen de verschillende Europese landen. Zo werd in 1949 **de Raad van Europa** opgericht met als doel om de samenwerking van de Europese landen te bevorderen. Het werd vooral gebruikt door landen om onderling te overleggen om de vrede te bewaren. De landen sloten samen het Europees

FIGUUR 39: DE LEDEN VAN DE RAAD VAN EUROPA

Verdrag voor de Rechten van de mens. Een jaar later werd door deze raad ook het Europees hof voor de rechten van de mens opgericht waar elke burger een klacht kan indienen als je

mensenrechten geschonden werden door een land dat hier deel van uitmaakte.

FIGUUR 10: POSTER OVER HET VERDRAG VAN ROME

De eerste echte stap naar een Europese Unie werd gezet in het jaar 1951. Toen richtte de vroegere vijanden: West-Duitsland, Frankrijk, Italië en de Benelux een **Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal** (EGKS) op. Waarbij de productie van staal en kolen onder gemeenschappelijk toezicht komt. De samenwerking tussen deze landen ging in 1957 verder met het **verdrag van Rome**. De **Europese Economische Gemeenschap** werd opgericht met als doel een gemeenschappelijke markt op te richten met vrij verkeer van personen en goederen. Er wordt ook een eerste Europees parlement opgericht met vertegenwoordigers uit de

verschillende landen. In de jaren 1960 zouden dan de invoertarieven tussen deze landen afgeschaft worden waardoor de economie verder groeide. Met de economische crisis in de jaren 1970 besloten de Europese landen om nog nauwer samen te werken. Groot-Brittannië, Denemarken en Ierland traden toe tot de Europese Gemeenschappen. Echte verdere politieke eenmaking bleef echter uit, vooral door Groot-Brittannië. Later traden Griekenland, Spanje

FIGUUR 11: EERSTE EUROPESE VERKIEZINGEN (1979)

goederen, geld en diensten. Reguleringen worden zoveel mogelijk gelijkgemaakt tussen landen. Ook besloten wordt om eenzelfde munt te gebruiken (de Euro). In 1993 treden Finland, Oostenrijk en Zweden toe tot de unie. Met het Schengenverdrag in 1995 werden alle grenscontroles af binnen de Europese Unie (en een paar andere landen) afgeschaft, mensen kunnen zonder paspoortcontrole binnen de Unie reizen. In 1999 wordt ook in de meeste landen de Euro ingevoerd. In 2004 treden er nog 10 landen toe tot de Europese Unie (Cyprus, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slovenië, Slowakije en Tsjechië). Met het **verdrag van Lissabon** in 2007 kreeg Europa ook meer bevoegdheden en democratischer door het Europese parlement meer macht te geven. Later zullen ook Roemenië, Bulgarije (2007) en Kroatië (2013) lid worden.

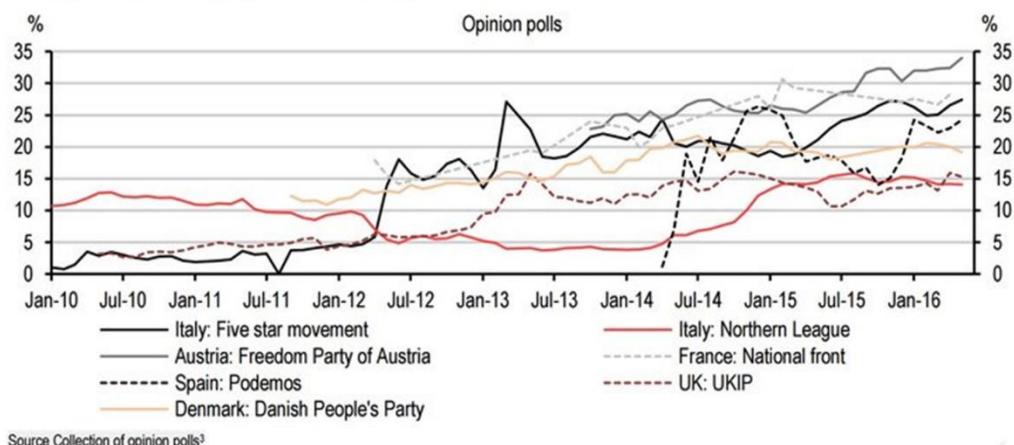
en Portugal toe tot de Europese gemeenschappen. In 1979 wordt het Europese parlement voor de eerste keer direct gekozen door de Europese burgers.

In het **verdrag van Maastricht** (1992) worden de Europese gemeenschappen omgevormd tot de Europese Unie (EU). De Europese markt wordt eengemaakt waarbij er nadruk ligt op vrij verkeer van mensen,

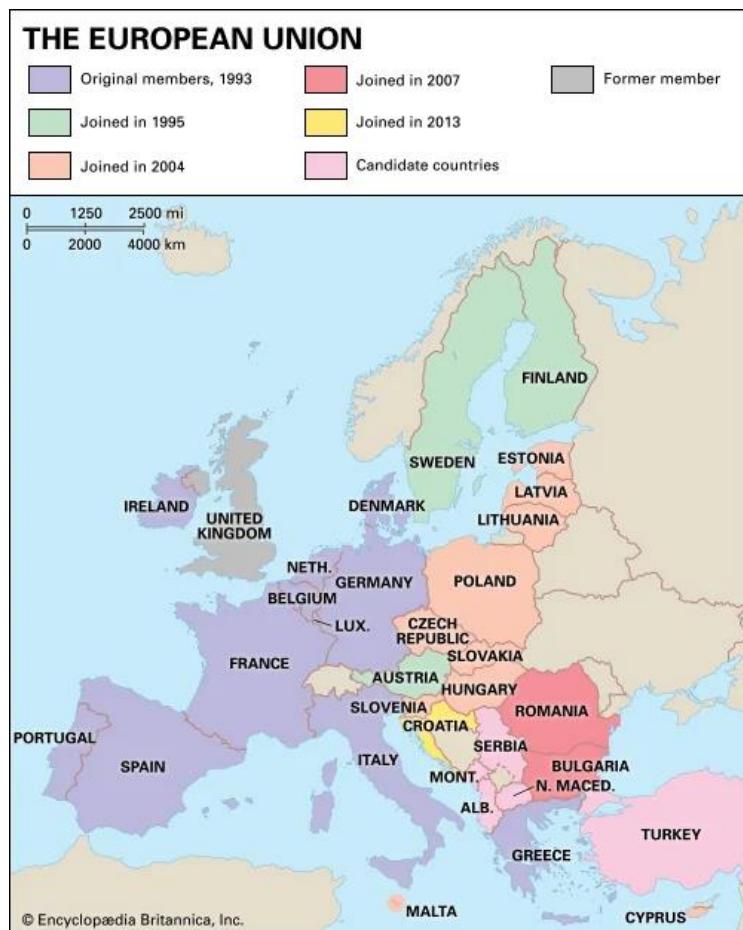
FIGUUR 40: DE SCHENGENZONE

2. Support for fringe parties is rising

FIGUUR 41: POPULARITEIT VAN EURO SCEPTISCHE PARTIJEN

Niet alle Europeanen zijn voor een machtiger Europa. De laatste decennia kwamen er meer en meer Anti-EU-partijen of **eurosceptici**³⁴ op die uit de Europese Unie willen stappen, of minder macht voor de EU willen. Dit vooral door de economische crisis van 2008, de terroristische aanslagen, vluchtingencrisis en massamigratie. De Europese Unie krijgt ook de vaak de kritiek dat ze niet democratisch en transparant genoeg is waardoor de bevolking het idee krijgt dat er van alles beslist wordt zonder dat zij hier inspraak in hebben. In realiteit zijn de verschillende organen van de Europese Unie (on)rechtstreeks verkozen door de bevolking. Vooral in Groot-Brittannië kwamen deze gevoelens sterk naar boven. Onder druk van eurosceptici besloot het Verenigd Koninkrijk in 2016 een Referendum te houden. Een nipt meerderheid stemde voor het verlaten van de Europese Unie. Dit werd de **Brexit**³⁵ genoemd.

FIGUUR 42: EVOLUTIE VAN DE EU

³⁴ **Eurosceptici:** partijen/personen die tegen de macht of tegen de Europese Unie in het algemeen zijn. Ze dat alle macht terug bij hun land ligt.

³⁵ **Brexit:** Het verlaten van de Europese Unie door het Verenigd Koninkrijk. (2016)

Bevoegdheden van de Europese Unie

Uit al deze verdragen komen de belangrijkste bevoegdheden van de EU voort. Ze organiseren de Douane-unie en zorgen er dus voor dat overal dezelfde invoertarieven gelden voor producten buiten de EU. Voor de EU-lidstaten voert de EU ook voor het monetair (geld) beleid via de **Europese Centrale Bank**. Ze bepalen de hoeveelheid Euro's in omloop en de rentetarieven.

Verder deelt De EU verschillende bevoegdheden met de lidstaten. Ze zorgen vooral voor meer samenwerking tussen landen op het vlak van bijvoorbeeld veiligheid, energie, vervoer, landbouw, onderzoek en onderwijs (bv. Erasmus). Over al deze zaken kunnen wetten gemaakt worden die dan ook door de lidstaten gevolgd dienen te worden. De EU is dus een **supranationale organisatie**.³⁶ Deze wetten gaan enkel over zaken die belangrijk zijn om op Europees niveau vast te leggen. De lidstaten blijven voor hun land de belangrijkste wetten maken. Er is geen sociale zekerheid en defensie op Europees niveau, dit blijven bevoegdheden die strikt bij de lidstaten horen.

De Europese instellingen

Zie lesschema.

---

³⁶ **Supranationale organisatie:** organisatie bestaande uit meerdere landen. Deze landen geven een deel van hun soevereiniteit (macht) af aan deze organisatie (mag bijvoorbeeld wetten opleggen)

Project Burgerschap: massageweld en discriminatie

Inleiding

Tijdens de Tweede Wereldoorlog vond een explosie plaats van massageweld. Gewone doordeweekse mensen gingen over tot gruwelijke misdaden tegenover groepen die ze als "minderwaardig" zagen. In dit project verkennen we de processen achter dit massageweld. We kijken eerst op kleine schaal naar **pestgedrag en exclusie**. Daarna verbreden we dit naar **uitsluiting, tolerantie en racisme**. Ten slotte kijken we dan naar de extreemste vormen van geweld: **massageweld en genocide** waarbij we stilstaan bij hoe deze ontstaan met recente voorbeelden. Dit alles passen we dan toe in een geschiedenisles over de **Holocaust**.

Proces van massageweld: draaiboek van een genocide

Wat moet je kennen en kunnen?

- Je kan het begrip genocide uitleggen.
- Je kent de verschillende stappen van een genocide en wat ze inhouden.
- Je kan deze toepassen op primaire bronnen over de Holocaust.
- Je kan deze stappen herkennen in actuele gebeurtenissen.

Inleiding

- Een genocide wordt gedefinieerd als:

Volkenmoord, de misdaad van stelselmatige en opzettelijke uitroeiing van een etnische groep, of van een deel daarvan.

De verschillende stadia werden getheoretiseerd door Gregory H. Stanton in zijn werk : *The 8 stages of Genocide*

Classificatie

Elke genocide begint volgens Stanton met classificatie. Dit is het verdelen van mensen in de groepen “wij” en “zij”. Dit kan een etnische onderverdeling zijn maar ook één op basis van godsdienst. Belangrijk is dat hierbij nog niet tot polarisatie tussen groepen overgaat. Het gaat enkel over het bestaan van twee groepen.

Symbolisering

Symbolisering gaat een stapje verder. Hierbij ga je bepaalde symbolen of tekens toeschrijven aan een bevolkingsgroep. Dit gaat bijvoorbeeld over klederdracht of uiterlijke kenmerken. Hier horen vaak stereotypen bij. Op zich vormt dit samen met classificatie geen probleem

Dehumanisering

Bij dehumanisering gaat de ene groep de menselijkheid van de andere groep ontkennen. Mensen worden vergeleken met dieren, ongedierte, insecten of ziekten. Dit is een eerste echte stap die gezet wordt naar het aanzetten tot moorden. Nu dat de andere groep geen “mens” meer is, wordt de drempel naar het overgaan tot moord kleiner gemaakt. Dit gebeurt vaak door middel van propaganda.

Organisering

Genocide wordt altijd georganiseerd, meestal door de staat en ook met het gebruik van milities zodat de schuld niet rechtstreeks bij de staat gelegd kan worden. Hier worden ook plannen gemaakt om genocidale moorden te plegen.

Polarisatie

Extremisten beginnen met de twee groepen uit elkaar te drijven. Propaganda wordt zeer polariserend gebruikt om angst of afgunst tegenover de andere groep op te roepen. Er worden ook wetten uitgevaardigd die het verboden maken voor de groepen om met elkaar in contact te komen door bijvoorbeeld te trouwen. De “wij” en “zij” groepen dienen zo gescheiden mogelijk van elkaar te leven. De extremisten beginnen ook met het vervolgen van gematigden in hun rangen. Zij vormen een gevaar voor het verdere project.

Voorbereiding

Slachtoffers worden geïdentificeerd en gescheiden omwille van hun etniciteit. Dodenlijsten worden gemaakt. Leden van de groep van slachtoffers moeten herkenbare symbolen dragen. Hun eigendom wordt afgenoem en ze worden naar concentratiekampen gestuurd.

Uitroeiing

De uitroeiing begint en wordt al snel wat men een genocide noemt. Voor de moordenaars is het uitroeiing omdat zij niet geloven dat hun slachtoffers echt mensen zijn. Als de staat de genocide organiseert helpt het leger mee met de moorden.

Ontkenning

Dit volgt na een genocide. De uitvoerders van de genocide beginnen met het opgraven van massagraven en het verbranden van lichamen. Ze proberen alle bewijzen weg te werken. Ze ontkennen alle misdaden en beschuldigen de slachtoffers.

Casusstudie: De Holocaust

Wat bestuderen we

1. Hoe werd de haat tegenover Joden aangewakkerd in Nazi-Duitsland?
2. Hoe werd de Holocaust voorbereid en uitgevoerd?
3. Wat gebeurde er met de daders van de Holocaust?

Wat moet je kennen en kunnen na deze studie?

- Je kan de volgende begrippen verklaren: Holocaust, Antisemitisme, concentratiekamp, negationisme en vernietigingskamp
- Je kan de periode van de uitroeiing van de Europese Joden, Kristalnacht en Neurenbergwetten aanduiden op een tijdlijn.
- Je kan de regio waar de uitroeiingskampen lagen aanduiden op een kaart.
- Je kan de geschiedenis van het antisemitisme uitleggen en hoe deze werd aangewakkerd in Nazi-Duitsland en de gevolgen hiervan.
- Je legt uit hoe Joden tweederangsburgers werden in Duitsland
- Je legt uit hoe de Holocaust en de Holocaust met de kogel verliepen.
- Je legt uit wat er met de daders van de Holocaust gebeurde nadien.
- Je kan de verschillende fasen van een genocide toelichten aan de hand van de Holocaust.

Lestekst

Antisemitisme en Jodenvervolging in Duitsland

Antisemitisme³⁷ of Jodenhaat was geen nieuw gegeven in Europa. De Joodse gemeenschap was doorheen de geschiedenis een kleine en afgezonderde gemeenschap. Ze werden vaak gezien als zondebok. Zo kregen ze in de Middeleeuwen reeds de schuld van de pest.

Door de economische crisis in de jaren twintig en dertig in Duitsland werd de Jodenhaat aangezwengeld. De propagandameester van Hitler, Joseph Goebbels, slaagde erin om de schuld van de Duitse problemen bij de Joodse gemeenschap te leggen. Hitler zelf geloofde in een grote internationale samenzwering van Joden die volgens hem verantwoordelijk waren voor politieke en economische problemen. De Joden werden gezien als gierige bedriegers. Ze werden beschreven als personen met donkere kraalogen, een kenmerkende neus en dik donker haar. In de twintigste eeuw circuleerden vele ideeën over de Joden in de rassentheorie. Zo werden de Joden door Houston Chamberlain gezien als het minst zuivere ras. Veel van zijn en andere ideeën zie je terug in het boek van Hitler: *Mein Kampf*. Volgens hem was er een duidelijke rangorde in de rassen waarbij het blanke Arische ras het meest ontwikkeld was. Alle andere rassen waren minderwaardig. Het Joodse ras werd gezien als een onzuiver ras

bestaande uit een mengeling van rassen. Volgens Hitler wilden de Joden door middel van relaties alle andere rassen ook onzuiver maken.

FIGUUR 32:
JOODSE MAN DIE
VERPLICHT EEN
JODENSTER
MOEST DRAGEN

Om de Duitse bevolking en de Joodse bevolking tegen elkaar op te zetten werd een heuse propagandamachine aan het werk gezet. Er werden films, posters en valse informatie verspreid om het antisemitisme aan te wakkeren bij de bevolking. Vervolgens werden de **Neurenberg wetten**³⁸ ingevoerd. De Joden verloren hun Duitse nationaliteit, moesten verplicht symbolen dragen (davidster) en huwelijken en relaties tussen Duitsers en Joden werd ten strengste verboden. Er werd ook voor zogenaamde halfbloeden een regeling getroffen. Als je meer dan 75% niet-Joods was werd je gezien als Duits. Tijdens de nacht van 9 op 10 november 1938 werd door de nazi's een

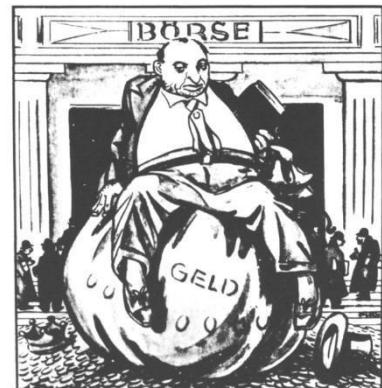

Figure 9g. A Nazi caricature of a Jewish stockbroker.

FIGUUR 31:
PROPAGANDAPOSTER OM DE
SCHULD VAN DE GROTE
DEPRESSIE BIJ DE JODEN TE
LEGGEN

³⁷ **Antisemitisme:** Jodenhaat.

³⁸ **Neurenberg (Nuremberg) wetten:** wetten gericht tegen de Joodse bevolking in Duitsland in 1935 waarbij Joden verplicht werden een ster te dragen en gemengde huwelijken verboden waren.

pogrom³⁹ georganiseerd waarbij Joodse bedrijven, synagogen, scholen en andere gebouwen vernietigd. Ook werden Joden op straat vermoord. Dit werd de **Kristallnacht**⁴⁰ genoemd, naar het gebroken glas van de gebouwen.

De Holocaust

FIGUUR 33: VERZAMELING VAN JOODSE BEVOLKING IN GETTO'S
FIGUUR 33: VERZAMELING VAN JOODSE BEVOLKING IN GETTO'S
De Holocaust begon echt bij het verzamelen van Joden en deze te verzamelen in **getto's**.⁴¹ Er werden in grote steden aparte wijken voorzien waar de Joden heen moesten verhuizen, ze leefden hier dicht op elkaar. Nazi Duitsland begon met de bouw van **concentratiekampen**⁴² in Duitsland en hun veroverde gebieden. Later zouden de Joden vanuit de getto's naar de concentratiekampen gedeponeerd worden met treinen, dit ging vaak gepaard met geweld. Daar werden ze verplicht om zwaar werk te verrichten voor de Duitsers.

MARKINGS OF CAMP INMATES IN THE CONCENTRATION CAMPS						
	Form and Color of Markings					
	POLITICAL	HABITUAL CRIMINALS	EMIGRANTS	JEHOVAH'S WITNESSES	HOMO-Sexuals	VAGRANTS
Basic Colors	▼	▲	△	◆	◆	▼
Markings for Repeaters	▼	▲	△	◆	◆	▼
Inmates of Penal Battalions	▼	●	●	●	●	●
Markings for Jews	▲	▲	▲	▲	▲	▲
Special Markings	▲	▲	●	2307	Number of Inmate	Diagram
Race Defiler Male	▲	▲	●	2307	Number of Inmate	Diagram
Pole	▲	▲	●	2307	Number of Inmate	Diagram
Czech	▲	▲	●	2307	Number of Inmate	Diagram
Members of Armed Forces	▲	▲	●	2307	Number of Inmate	Diagram
Special Inmate	●	●	●	2307	Number of Inmate	Diagram

FIGUUR 34: SYMBOLEN VOOR GEVANGENEN IN CONCENTRATIEKAMPEN

Vanaf het uitbreken van de oorlog in Oost-Europa begon men reeds met het uitroeiën van de Joodse bevolking door zogenaamde **Einsatzgruppen**. Deze groepen van fanatieke SS-soldaten moordden hele dorpen uit inclusief vrouwen en kinderen. Dit werd ook wel “de holocaust met de kogel” genoemd. Op 20 januari 1942 kwam de **Wannseeconferentie**⁴³ samen. Hier werd met verschillende hooggeplaatste SS'ers besloten om het Jodenvraagstuk op te lossen. Deze hield in dat men zo goed als alle Joden ging verzamelen in speciaal opgerichte kampen met als doel een industriële vernietiging van het Joodse ras. Deze **vernietigingskampen**⁴⁴ werden gebouwd in Polen. Het bekendste is **Auschwitz-Birkenau**. Hier werden speciale gaskamers gebouwd. Bij aankomst werden de Joodse mensen

³⁹ **Pogrom:** een aanval van een menigte op een bepaalde bevolkingsgroep met toestemming van de staat.

⁴⁰ **Kristallnacht:** 9-10 november 1938, Joodse gebouwen worden vernietigd door Duitse milities en burgers.

⁴¹ **Getto:** afgesloten plaats in de stad waar de Joodse bevolking verplicht diende in te trekken in afwachting van hun deportatie.

⁴² **Concentratiekamp:** een kamp waar mensen, meestal onder militaire dwang, bijeengebracht worden.

⁴³ **Wanseeconferentie:** conferentie in januari 1942 waar werd besloten om het Joodse ras te vernietigen.

⁴⁴ **Vernietigingskampen:** was een concentratiekamp dat speciaal bedoeld was om zo veel mogelijk mensen te vermoorden.

geïnspecteerd. De mannen en vrouwen die konden werken werden gespaard om te werken in het kamp. Kinderen, gehandicapten en zij die niet konden werken werden meteen naar de gaskamers gestuurd. Het kamp zou door Sovjettroepen bevrijdt worden in Januari 1945. De Holocaust kostte het leven aan zo'n 6 miljoen Joden. Ook homoseksuelen, communisten, Roma, gehandicapten en anderen die door de nazi's als ongewild gezien werden naar kampen gestuurd.

De vervolging na de Holocaust

FIGUUR 35: BEKLAAGDEN BIJ DE NEURENBERGPROCESSEN

Na de overgave van Duitsland werden de **Neurenbergse processen**⁴⁵ gehouden. Deze werd geleid door de overwinnaars van de oorlog. Ze liepen van november 1945 tot oktober 1946. Hooggeplaatste nazi's werden veroordeeld tot levenslange celstraffen en doodsstraffen voor hun aandeel in de Holocaust. Goebbels en Hitler konden niet berecht worden, zij pleegden zelfmoord.

Echter werden niet alle oorlogsmisdadigers gevangen genomen. Adolf Eichman, de architect van de Holocaust wist te ontsnappen naar Argentinië (hij werd in 1960 gevangen genomen door de Mossad). Ook dr. Jozef Mengele ontsnapte ook naar Argentinië. Hij was berucht om zijn experimenten op Joodse tweelingen, kinderen en zwangere vrouwen als menselijke proefkonijnen.

Net zoals andere genocides wordt tot op de dag van vandaag de Holocaust nog ontkent. De ontkenningen verschillen onderling van elkaar. Dit gaat van mensen die vinden dat genocide niet de juiste benaming is tot mensen die menen dat de Holocaust nooit gebeurde was. Om dit tegen te gaan werd in 1995 de **negationismewet** gestemd in België. Hierdoor werd het strafbaar om de daden van het Nazi-régime te ontkennen, goed te keuren of te minimaliseren in België.

⁴⁵ **Neurenbergse processen:** het Proces van Neurenberg is het in de Duitse stad Neurenberg gehouden proces tegen 24 kopstukken van het naziregime uit de Tweede Wereldoorlog. (1945-1946).

Hoofdstuk 5: De Koude Oorlog

Inleiding

Na de Tweede Wereldoorlog zou er een **bipolaire wereldorde** ontstaan met het communistische en autoritaire Oostblok tegenover het democratische en voornamelijk kapitalistische Westen waarbij steeds een oorlogsdreiging loerde. We bestuderen hoe deze "Koude Oorlog" in een eerste fase zorgde voor grote tegenstellingen tussen deze landen. Dit onderzoeken we aan de hand van de **Cubacrisis** en **Berlijnse Crisis**. Vervolgens bespreken we hoe men nadien toenadering zocht tussen deze blokken tijdens de Détente van de jaren 1960-1970 en de opwarming van de **Koude Oorlog** en het uiteindelijke **einde** ervan. Ten slotte bestuderen we wat de Koude Oorlog in Azië inhield aan de hand van de **Vietnamoorlog**.

STUDIE 1: Het ontstaan van de Koude Oorlog

Wat bestuderen we

1. Hoe ontstond de bipolaire wereld na de Tweede Wereldoorlog?
2. Hoe kwamen de twee blokken politiek tegenover elkaar te staan?
3. Hoe kwamen de twee blokken economisch tegenover elkaar te staan?

Wat moet je kennen en kunnen na deze studie?

- Verklaar de volgende begrippen in je eigen woorden: satellietstaten, IJzeren Gordijn, bipolaire wereld en Koude Oorlog.
- Je kan het IJzeren Gordijn aanduiden op een kaart van Europa.
- Je kan de Koude Oorlog, het Marshallplan en de oprichting van de NAVO aanduiden op een tijdlijn.
- Je legt uit hoe de vredesconferenties van de Tweede Wereldoorlog mee de Koude Oorlog veroorzaakten en de gevolgen hiervan voor de Oost-Europeanen.
- Je legt uit welke twee machtsblokken ontstonden tijdens de Koude Oorlog.
- Je legt uit aan de hand van de Truman Doctrine, de NAVO en het Warschaupact hoe de twee blokken politiek tegenover elkaar kwamen te staan.
- Je legt het belang uit van de Sovjet atoombom.
- Je legt uit aan de hand van het Marshallplan en COMECON hoe de twee blokken politiek tegenover elkaar kwamen te staan.
- Je kent de kenmerken van het Westblok en Oostblok op het vlak van politieke en economische organisatie.

Lestekst

Het ontstaan van de Koude Oorlog na de Tweede Wereldoorlog

De bipolaire wereld⁴⁶ vindt zijn oorsprong in de vredesconferenties tijdens de Tweede Wereldoorlog. Op de conferenties van Potsdam en Jalta (1945) werd besproken hoe Europa er uit zou zien na de Tweede Wereldoorlog. Vooral Duitsland en de rest van Oost-Europa werden hier besproken. Duitsland zou verdeeld moeten worden in 4 bezettingszones net zoals de hoofdstad Berlijn (die in de Sovjetzone zat). Er werd ook getracht om dezelfde volkeren in één land onder te brengen. Duitsers die buiten de grenzen woonden werden door de Sovjet-Unie gerepatrieerd naar Duitsland, dit ging

FIGUUR 43: VERDELING VAN DUITSLAND NA WOII

FIGUUR 44: GEDWONGEN UITZETTING VAN DUITSERS IN OOST-EUROPA NA WOII

Polen, Tsjechië en Hongarije waren de facto **satellietstaten**⁴⁸ van de Sovjet-Unie.

In 1946 verwees Churchill naar het ontstaan van twee machtsblokken: een kapitalistisch, onder invloed van de VS, en een communistisch, onder invloed van de Sovjet-Unie. De grens tussen deze delen noemde hij het **IJzeren Gordijn**.⁴⁹ De Sovjet-Unie wilde volgens Churchill geen oorlog, maar wel een uitbreiding van hun gedachtengoed in de wereld. Stalin zag in de toespraak van Churchill een legitimatie voor het interveniëren van de Sovjet-Unie in de satellietstaten.

vaak gepaard met verjaging en zuivering van Duitse minderheden. Dit gebeurde ook in het Westen van Europa. Er zouden in de andere Oost-Europese landen democratische verkiezingen georganiseerd moeten worden. Hier was echter weinig sprake van. De Sovjet-Unie installeerde in verschillende landen in hun **invloedssfeer**⁴⁷ verschillende communistische régimes. Deze staten zoals

⁴⁶ **bipolaire wereld:** een wereld die geregeerd wordt door twee grote mogendheden/blokken

⁴⁷ **Invloedssfeer:** gebied waar een bepaald land mee invloed kan hebben op het bestuur.

⁴⁸ **Satellietstaten:** staten die officieel onafhankelijk zijn maar in realiteit onder het bewind staan van een ander land.

⁴⁹ **IJzeren gordijn:** grens tussen het Westblok en Oostblok tijdens de Koude Oorlog.

FIGUUR 45: OOSTBLOK EN WESTBLOK TIJDENS DE KOUDE OORLOG (NAVO EN WARSCHAUPACT)

De bipolaire wereld op politiek vlak

De Amerikaanse president Truman wakkerde het vuur nog wat aan door in 1947 zijn **Trumandoctrine**⁵⁰ te lanceren. Volgens hem waren er twee werelden, de communistische wereld met éénpartijstaten en dictaturen, en de “vrije” democratische wereld. Alle landen die zich bedreigd voelden door de Sovjet-Unie of het communisme konden op Amerikaanse steun rekenen. Dit diende vooral om West-Europa uit de communistische invloed te houden. Hij dacht namelijk dat er communistische partijen aan de macht konden komen via democratische verkiezingen. Door de Trumandoctrine kon de VS globaal ingrijpen om hun eigen belangen te beschermen.

De bipolaire wereld werd pas compleet met de oprichting van twee bondgenootschappen. In 1949 werd de **NAVO (Noord-Atlantische verdragsorganisatie)**⁵¹ opgericht omwille van de

⁵⁰ **Trumandoctrine:** doctrine van Truman (1947) waarin gesteld werd dat de verspreiding van het communisme gestopt dient te worden en dat de VS de voorvechter is van de “vrije” wereld, tegen het communisme.

⁵¹ **NAVO:** Noord-Atlantische verdragsorganisatie. Opgericht in 1949. Bondgenootschap tussen Amerika en een groot aantal landen met een kapitalistisch systeem die elkaar militair zullen bijstaan.

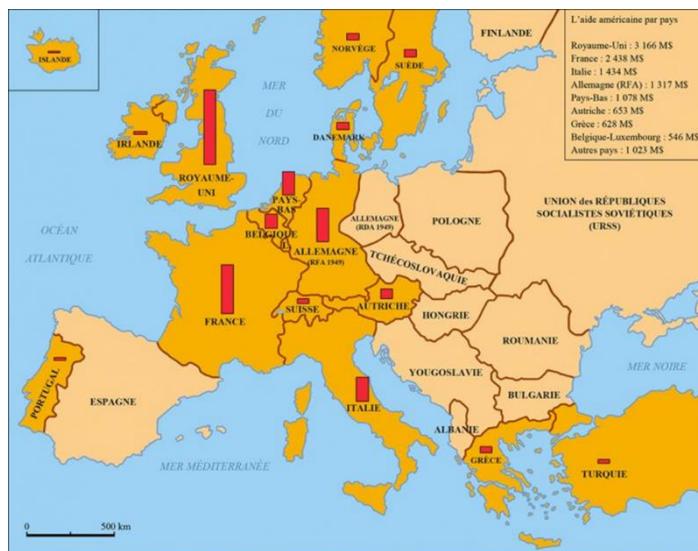
Berlijnse crisis (zie volgende les). Dit was, en is, een militair verdrag waarbij de leden zich ertoe verbinden om samen te werken op militair vlak en elkaar bij te staan als één van de leden aangevallen wordt. Dit was vooral in Europa belangrijk, men had schrik voor een eventuele dreiging uit het Oostblok.

In 1955 werd als tegenreactie op het toetreden van West-Duitsland tot de NAVO, het **Warschaupact**⁵² opgericht. Alle communistische staten in Europa behalve Joegoslavië werden hier lid van. Ze beloofden ook wederzijdse bijstand en samenwerking. Dit vormde een belangrijk tegenwicht tegen de NAVO.

Verder polariseerde de wereld verder door een aantal gebeurtenissen. In 1949 bracht de Sovjet-Unie een atoombom tot ontploffing waardoor het militair overgewicht van de Verenigde Staten plots verdween. Truman begon meteen met de ontwikkeling van de Waterstofbom. Er ontstond een wapenwedloop op het vlak van atoombommen.

De bipolaire wereld op economisch vlak

De tegenstelling tussen de Sovjet-Unie en het “vrije” Westen hield vooral ook een economische

FIGUUR 12: GEBRUIK VAN MARSHALLHULP IN EUROPA

tegenstelling in. Aan de ene kant had je het communistische systeem met een economie gestuurd door de overheid met als doel gelijkheid van iedereen, en aan de andere kant had je het kapitalistische systeem waarbij vrijhandel primeerde en een streven naar winst zou zorgen voor een beter leven voor iedereen.

Na de oorlog werd er op economisch vlak dan ook samengewerkt binnen de verschillende invloedssferen. Om

de dreigende invloed van het communisme in Europa tegen te gaan werd in 1947 het **Marshallplan**⁵³ gelanceerd. De oorlog bracht enorm veel materiële schade met zich mee en Europa kon een waardevolle afzetmarkt zijn voor Amerikaanse producten. Daarom besloot de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, Marshall, economische en materiële hulp te bieden aan de landen die getroffen waren door de oorlog. De landen mochten zelf kiezen hoe ze het geld spenderen en of ze die hulp aanvaardden. In de Oost-Europese landen werd deze

⁵² **Warschaupact:** tegenhanger van de NAVO in het communistisch blok in Europa, opgericht n 1955.

⁵³ **Marshallplan:** Plan van de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken (1947) om Europa te steunen in de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog om zo de verspreiding van het communisme te voorkomen.

hulp onder druk van de Sovjet-Unie geweigerd. Met de landen die wel meededen met het Marshallplan ontstond een sterke band. Het kapitalisme en de vrijemarkteconomie geraakte ingeburgerd in deze landen en de communistische partijen verdwenen grotendeels.

De Sovjet-Unie sloot zich af van het Westen en richtte de **COMECON**⁵⁴ op. Dit was een raad voor wederzijdse economische bijstand. De leden van COMECON kregen financiële steun uit de Sovjet-Unie, maar moesten, een **planeconomie**⁵⁵ zoals die van de Sovjet-Unie invoeren.

---

⁵⁴ **COMECON:** Economische samenwerking tussen communistische landen (1949), met aan het hoofd de Sovjet-Unie. De voorwaarde tot toetreding is een planeconomie hebben.

⁵⁵ **Planeconomie:** een economie die centraal gestuurd wordt vanuit een overheid (meestal met meerjarenplannen)

STUDIE 2: Vreedzame co-existentie en crisis

Wat bestuderen we

1. Hoe veranderden de relaties tussen het Westen en Oosten na de dood van Stalin?
2. Waarom werd de Berlijnse muur gebouwd?
3. Hoe kwam de wereld dicht bij een wereldoorlog door de Cubacrisis?

Wat moet je kennen en kunnen na deze studie?

- Verklaar de volgende begrippen in je eigen woorden: vreedzame co-existentie, Braindrain, MAD-principe.
- Je kan Cuba, Oost-Duitsland en West-Duitsland aanduiden op een kaart.
- Je kan de periode van vreedzame co-existentie, de bouw van de Berlijnse muur en de Cubacrisis aanduiden op een tijdlijn
- Je legt uit hoe Chroestjov de binnenlandse en buitenlandse politiek veranderde na zijn machtsovername.
- Je legt uit hoe de DDR en de BRD ontstonden ten gevolge van de blokkade van Berlijn.
- Je legt uit waarom de Berlijnse muur gebouwd werd en hoe effectief deze was.
- Je kan uitleggen hoe de Cubacrisis ontstond, verliep en afliep. Je duid hierbij op de rol van de MAD-doctrine.

Lestekst

De vreedzame co-existentie

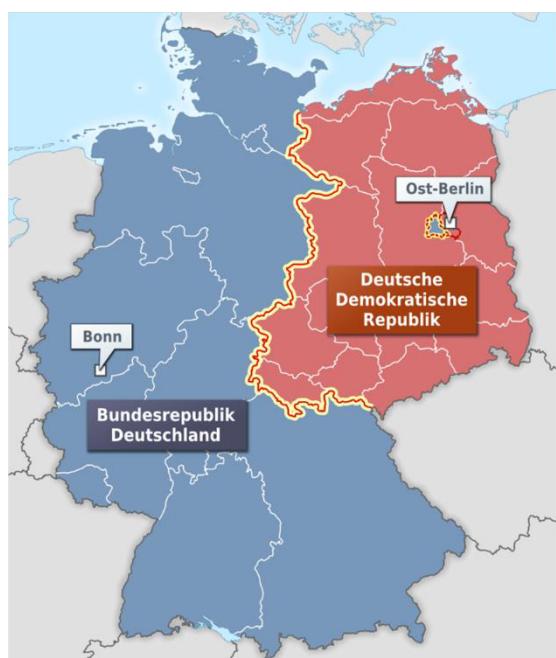
In 1953 sterft Stalin en wordt hij opgevolgd door Nikita Chroestjov. De misdaden van Stalin en zijn personencultus werden door hem bekritiseerd en hij zette het beleid in van **vreedzame co-existentie**.⁵⁶ Hij streefde ernaar om vredzaam om te gaan met het Westen. Onder hem werd ook het Warschaupact opgericht. Er kwam een soort onderlinge afspraak dat het Westen en Oosten zich niet bemoeiden met hun invloedssferen in Europa.

FIGUUR 47:
NIKITA
CHROESTSJOV

Een voorbeeld hiervan was de Hongaarse opstand in 1956. Er ontstond een opstand tegen het strenge communistische bestuur in Hongarije. De Hongaarse bevolking eiste politieke en economische gevolgen die meer vrijheid zouden toelaten. Deze opstand werd door het Warschaupact hardhandig neergeslagen met vele slachtoffers tot gevolg. Hier werd echter door het Westen niet ingegrepen.

De Berlijnse muur

FIGUUR 48: DE BRD EN DE DDR

organiseerden een luchtbrug in juni 1948 waarbij West-Berlijn constant voorzien werd van levensmiddelen. De blokkade werd in mei 1949 opgeheven. Nadien werden de drie Westerse

Tijdens de oorlog werd beslist om Duitsland onder te verdelen in vier bezettingszones: Een Franse, een Amerikaanse, een Russische en een Britse. Hetzelfde gebeurde met de hoofdstad Berlijn die zich in de Sovjetzone bevond. Door de toegenomen spanning werd er door de Westerse mogendheden beslist om een West-Duitse staat op te richten. Dit begon met de invoering van een nieuwe munt: de Westmark. Deze werd ook ingevoerd in West-Berlijn. De Sovjet-Unie was het niet eens met deze beslissing en ging in 1948 over tot het blokkeren van alle bevoorradingswegen naar West-Berlijn. Stalin hoopte dat Berlijn zo in te lijven. Dit was buiten de Westerse mogendheden gerekend. Zij

⁵⁶ **Vreedzame co-existentie:** vredevol naast elkaar leven en elkaar's invloedssfeer respecteren.

bezettingszones samengevoegd tot een nieuw land, de **BRD**⁵⁷ (Bondsrepubliek Duitsland). Stalin reageerde tevens met de oprichting van de **DDR**⁵⁸ (Duitse Democratische Republiek) in het Oosten.

Omdat de grenzen tussen Oost- en West-Berlijn open waren, was het mogelijk voor mensen uit Oost-Duitsland die op zoek waren naar een leven in het Westen om de oversteek te maken in Berlijn. Veel hoog opgeleide Duitsers zouden zo naar het Westen vluchten (zo'n 3 miljoen in het totaal). Om deze **brain drain**⁵⁹ tegen te gaan werd er in 1961 een prikkeldraad gespannen rondom West-Berlijn. Later zou deze vervangen worden door een enorme constructie met wachttorens, muren en constante bewaking. Er werd op verschillende manieren getracht de muur over te steken: van het graven van tunnels tot het verstoppen in auto's en zelfs het maken van luchtbommen. Soms met dodelijke afloop.

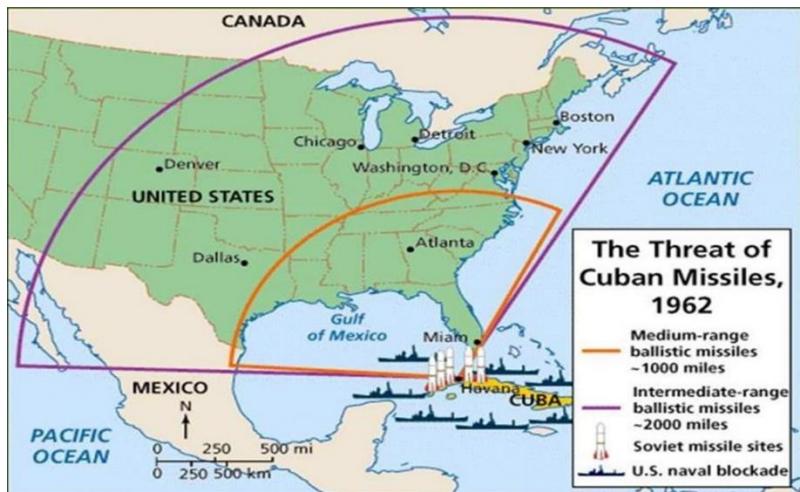

FIGUUR 49: BOUW VAN DE MUUR ROND WEST-BERLIJN

constructie met wachttorens, muren en constante bewaking. Er werd op verschillende manieren getracht de muur over te steken: van het graven van tunnels tot het verstoppen in auto's en zelfs het maken van luchtbommen. Soms met dodelijke afloop.

De Cubacrisis

De wereld stond pas echt op de rand van een wereldoorlog tijdens de Cubacrisis. In het jaar

FIGUUR 50: DE CUBACRISIS IN KAART

1959 wist de communistische verzetsstrijder Fidel Castro het Amerikaansgezinde régime in Cuba omver te werpen. Hierdoor werd Cuba een communistisch land, op een boogscheut van de Verenigde Staten. In 1961 organiseerde de Amerikaanse CIA een invasie van het Cubaanse eiland. Gevluchte

Cubanen vielen de Varkensbaai binnen maar werden door het Cubaanse leger teruggeslagen. Castro vreesde verdere aanvallen en vroeg hulp aan de Sovjet-Unie. De Sovjets installeerden

⁵⁷ **BRD:** Bondsrepubliek Duitsland. Ook wel West-Duitsland, opgericht door de drie westerse mogendheden in 1949.

⁵⁸ **DDR:** Duitse Democratische Republiek. Ook wel Oost-Duitsland, opgericht in 1949 door de Sovjet-Unie als communistische satellietstaat.

⁵⁹ **Brain Drain:** een massaal verlies van hooggeschoolde mensen door middel van migratie.

in augustus 1962 kernwapens op Cuba. De Amerikaanse president Kennedy besloot om een quarantaine rond het eiland te plaatsen. Dit zorgde ervoor dat de Russen geen materiaal konden binnenvrengen in Cuba.

Er ontstond een zeer gespannen situatie tussen de twee grote mogendheden. Er was een colonne Sovjetschepen onderweg naar Cuba die op enkele dagen tijd de zeeblokkade zouden doorkruisen. Als dit zou gebeuren zou een oorlog onvermijdelijk worden. Hier trad de **MAD-doctrine** (mutually assured destruction)⁶⁰ in werking. Dit was het idee dat een oorlog tussen twee kernmachten (USSR en VSA) automatisch zou leiden tot een vernietiging van beide landen. Hierdoor werd een oorlog in de praktijk onmogelijk. Op het nippertje kwamen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie kwamen tot een overeenkomst. Voor het grote publiek zou Kennedy aankondigen dat de Sovjets hun raketten zouden weghalen. In ruil daarvoor zouden zij in het geheim ook de NAVO-raketten uit Turkije weghalen.

FIGUUR 51: CARTOON IN VERBAND MET DE MAD-DOCTRINE

⁶⁰ **MAD-doctrine:** “mutually assured destruction.” Deze doctrine stelt dat twee landen met kernwapens nooit een oorlog met elkaar zouden beginnen. Dit zou leiden tot de vernietiging van beide landen.

STUDIE 3: De Koude Oorlog in Azië

Wat bestuderen we

1. Hoe stonden Aziatische landen tegenover de Koude Oorlog?
2. Hoe verliep de Koreaoorlog?
3. Hoe verliep de Vietnamoorlog?

Wat moet je kennen en kunnen na deze studie?

- Verklaar de volgende begrippen in je eigen woorden: containmentpolitiek, dominotheorie, guerrilla oorlog en Derde Wereld.
- Je kan China, Korea en Vietnam aanduiden op een wereldkaart.
- Je kan de Koreaoorlog, communistisch China en de Vietnamoorlog aanduiden op een tijdlijn.
- Je legt uit hoe de containmentpolitiek ontstond en hoe China communistisch werd.
- Je legt uit hoe Aziatische en Afrikaanse landen stonden tegenover de Koude Oorlog.
- Je legt uit hoe de Amerikanen de containmentpolitiek toepasten tijdens de Vietnamoorlog (Dominatheorie) en Koreaoorlog.
- Je kan uitleggen hoe de Koreaoorlog verliep en eindigde.
- Je legt uit hoe de Vietnamoorlog verliep en hoe de oorlog gevochten werd.
- Je kan uitleggen wat het verschil was in perspectief tussen de VSA en Vietnamese.

Lestekst

De Koude Oorlog in Azië

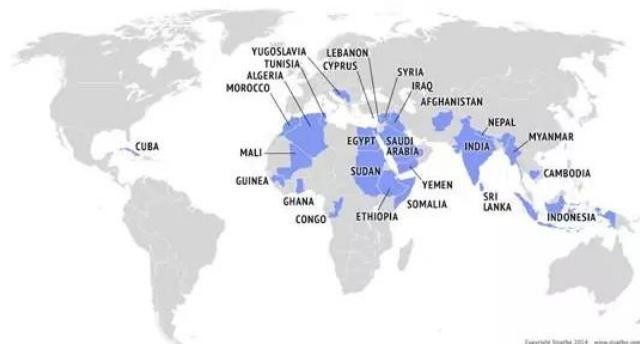
De belangrijkste gebeurtenis voor de Koude Oorlog in Azië was het communistisch worden van

FIGUUR 52: AMERIKAANSE SPOTPRENT OVER COMMUNISTISCH CHINA.

China in 1949. De Chinese nationalisten verloren de oorlog tegen de Communisten van Mao Zedong en zo werd één van de grootste landen ter wereld plots communistisch. De reactie van de Verenigde Staten was de **containmentpolitiek**.⁶¹ Deze politiek bracht de **Truman Doctrine** in de praktijk. De VS ging actief proberen om te voorkomen dat het Communisme zich zou verspreiden.

Er waren echter ook een groot aantal landen die zich niet bij het communistische of kapitalistische blok wilden voegen. Zo ontstond ook de derde wereld. Dit waren landen uit Afrika en Azië (waaronder China) die zich niet aansloten bij een van de twee blokken. Op de Bandungconferentie in 1955 kwamen vertegenwoordigers van Aziatische en Afrikaanse landen samen om zich tegen zowel het communisme als de Westerse invloeden te verzetten. Hun focus lag vooral het antikolonialisme en het niet-gebonden zijn aan één van de twee blokken (China behoorde wel tot het communistische blok).

FIGUUR 13: LANDEN VAN DE "NON-ALIGNED MOVEMENT" (DERDE WERELD)

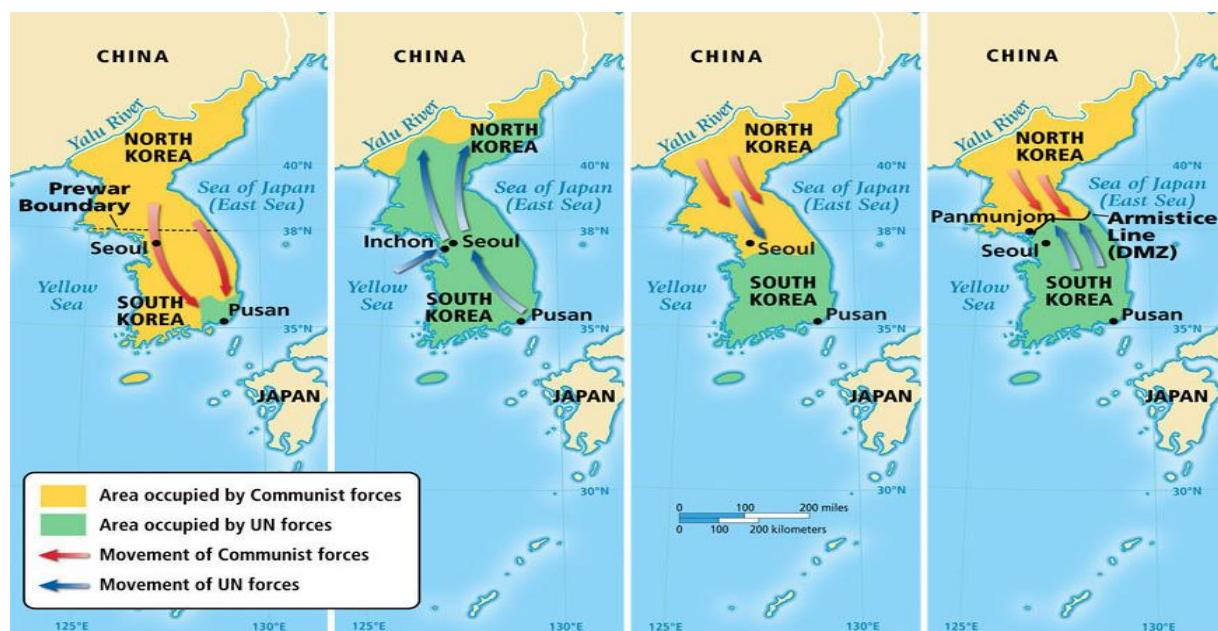
De Koreaoorlog

Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog vielen zowel de Verenigde Staten als de Sovjet-Unie Korea binnen en bezetten elks een deel van het schiereiland. Korea was tijdens de Tweede Wereldoorlog onderdeel van Japan. De scheidingslijn tussen het Amerikaanse deel (Zuiden) en de Sovjet-Unie (Noorden) werd de 38ste breedtegraad. Ze spraken af om na de oorlog verkiezingen te organiseren om Korea één te maken. De Koude Oorlog brak uit waardoor er

⁶¹ **Containmentpolitiek:** Amerikaanse politiek die actief probeerde de verspreiding van het communisme tegen te gaan.

onenigheid ontstond over de hereniging. De VS besloot om in 1948 in hun bezettingszone verkiezingen te organiseren. De winnaar werd Syngman Rhee. Deze werd president van Zuid-Korea (**Republiek Korea**⁶²). Als reactie daar op richtte de Sovjet-Unie hun eigen staat op, Noord-Korea (**Democratische Koreaanse Volksrepubliek**⁶³). Met Kim Il Sung als leider.

Met materiële steun vanuit de Sovjet-Unie viel in juni 1950 Noord-Korea het Zuiden binnen. In eerste instantie wist het Noord-Koreaanse een groot deel van het Koreaanse Schiereiland te veroveren. In september 1950 besloot de VN om een internationale troepenmacht te sturen naar Zuid-Korea onder leiding van de Verenigde Staten. Het VN-leger trok tot aan de Chinese grens. De Chinezen voelden zich bedreigd en beslisten om het communistische Noord-Korea te steunen met een enorme legermacht. De Amerikanen twijfelden om de atoombom te gebruiken. Vanwege het **MAD-principe** werd de atoombom niet gebruikt. De Chinezen trokken op tot voorbij de 38ste breedtegraad waar de twee legers zouden blijven vechten maar niet verder raakten door bevoorradingssproblemen.

FIGUUR 14: VERLOOP VAN DE KOREAOORLOG (1950-1953)

In 1953 sterft Stalin waardoor makkelijker een wapenstilstand bereikt kan worden tussen de twee partijen. De oorlog stopte maar er was nog geen officiële vrede. Deze vrede blijft tot op de dag van vandaag uit. Na de oorlog werd er een **gedemilitariseerde zone**⁶⁴ opgericht op de grens tussen Noord en Zuid-Korea. De oorlog zou het leven gekost hebben aan 2 miljoen burgers en een half miljoen soldaten.

⁶² Republiek Korea: Zuid-Korea, met een kapitalistisch en democratisch systeem.

⁶³ Democratische Koreaanse Volksrepubliek: Noord-Korea, totalitaire communistische dictatuur.

⁶⁴ Gedomilitariseerde zone: Zone tussen twee landen (in dit geval Noord en Zuid-Korea) waar geen militaire aanwezigheid is om de vrede te bewaren.

De Vietnameoorlog

Naast de Koreaoorlog brak er tijdens de Koude Oorlog ook een conflict in Vietnam. Aan het eind van de Vietnamese onafhankelijkheidsoorlog tegen Frankrijk werd het **Akkoord van Genève**⁶⁵ gesloten tussen de twee partijen. Hierin werd beslist dat in heel Vietnam een verkiezing gehouden moest worden voor een eengemaakte Vietnam. Voorlopig werd het Franse deel (Zuiden) en het Vietnamese deel (Noorden) gescheiden op de 17de Breedtegraad. Net zoals bij Korea kwamen er uiteindelijk geen verkiezingen. De Amerikanen, met de containmentpolitiek in hun achterhoofd, weigeren verkiezingen te houden en installeren in het Zuiden een autoritaire president, Ngo Dinh Diem. Ook hield de Verenigde Staten de **dominotheorie**⁶⁶ in het achterhoofd. Er heerde het idee dat als Vietnam volledig communistisch zou worden dat heel Azië zou vallen voor het communisme. Het was zogezegd de eerste dominosteene die een kettingreactie zou veroorzaken.

FIGUUR 15: CARTOON OVER DE DOMINOEORLOG

FIGUUR 16: GOLF VAN TONKIN INCIDENT (1964)

militairen te sturen naar Vietnam.

De oorlog begint in 1957. Noord-Vietnam viel Zuid-Vietnam aan met steun van China en de Sovjet-Unie. Het Zuiden krijgt steun van de Verenigde Staten. Vanaf 1964 ging Amerika zelf ook militair optreden in Vietnam. De reden hiervoor was het Golf van Tonkin-incident. Hier werd tot tweemaal toe beweerd dat een Amerikaans schip werd aangevallen door Noord-Vietnam. Nu weten we dat zeker dat één van deze aanvallen nooit gebeurde. Desondanks zagen de Amerikanen dit als een reden om oorlog te voeren. Het Amerikaanse Congres stemde een resolutie goed om

⁶⁵ **Akkoord van Genève:** akkoord tussen Frankrijk en de Viet Minh waarbij het land langs de 17de breedtegraad gedeeld werd en beloofd werd om verkiezingen te houden voor een eengemaakte Vietnam.

⁶⁶ **Dominotheorie:** Theorie dat als heel Vietnam communistisch werd, de rest van Azië communistisch zou worden.

In Zuid-Vietnam kregen de Amerikanen te maken met de Vietcong (verzetbeweging). Ze voerden een **Guerrilla oorlog**.⁶⁷ Ze voerden snelle aanvallen uit in de jungle en trokken zich snel terug en verstopten zich. Er was weinig strategie. Vietnam was zeer bosrijk waardoor deze vorm van oorlog veel slachtoffers maakte onder de Amerikanen. De oplossing voor de Amerikanen was het gebruik van grove middelen. Ten eerste gebruikten ze **Agent Orange**⁶⁸, een soort zuur dat de bladeren wegvrat van de bomen waardoor Guerrilla's zich moeilijker konden verstoppen. Tot op de dag van vandaag zorgt dit product nog voor gezondheidsproblemen en afwijkingen bij de Vietnamese bevolking. Het tweede middel was **Napalm**.⁶⁹ Een brandbom die op je lichaam blijft kleven en blijft branden. Hier vielen veel slachtoffers door.

Het keerpunt in de oorlog was het **Tet-offensief**⁷⁰ in 1968. Toen organiseerde de Vietcong en

Noord-Vietnam een aanval op verschillende plaatsen in Zuid-Vietnam. Er vielen aan beide kanten evenveel slachtoffers maar dit was genoeg voor het Amerikaanse publiek om zich tegen de oorlog te keren. Ze vonden het een nutteloze oorlog. De Amerikanen trokken zich terug en Noord-Vietnam veroverde de rest van het land.

FIGUUR 17: PROTEST TEGEN DE VIETNAMOORLOG

De Amerikanen hadden een verlies tegen een kleiner leger niet verwacht. De reden hiervoor lag in een verschil van perspectief op de oorlog. De Amerikanen zagen de Vietnamoorlog in de context van de Koude oorlog. Een conflict tussen het kapitalisme en het communisme. Ze hadden verwacht dat de Noord-Vietnamezen wel zouden opgeven, het is en blijft maar een staatsvorm/economische politiek. Echter hadden ze zich zwaar vergist. Het communisme speelde voor de Vietnamese niet de hoofdreden, ze zagen deze oorlog als een oorlog voor onafhankelijkheid. Ze stonden reeds een eeuw onder het bewind van de Fransen en nadien de Japanners, ze zagen de VS als een volgende kolonisator. Ze waren dus bereid om zware verliezen te lijden voor hun onafhankelijkheid.

⁶⁷ **Guerrilla oorlog:** een oorlog waarbij korte snelle aanvallen uitgevoerd werden op een professioneel leger. Vaak in een Jungle.

⁶⁸ **Agent Orange:** chemisch product dat bladeren wegvrat en nog steeds zorgt voor geboorteafwijkingen in Vietnam.

⁶⁹ **Napalm:** bommen die grote delen in brand staken, als je hiermee in contact kwam bleef het branden.

⁷⁰ **Tet-offensief:** Aanval tijdens het Tet-feestdag in 1964 waarbij op verschillende plaatsen Amerikaanse stellingen angevallen werden.

STUDIE 4: De Détente, confrontatie en het einde van de Koude Oorlog

Wat bestuderen we

1. Hoe koelde de Koude Oorlog af tijdens de jaren 1960 en 1970?
2. Hoe kwamen de twee blokken terug in conflict met elkaar?
3. Hoe eindigde de Koude Oorlog?

Wat moet je kennen en kunnen na deze studie?

- Je kan de volgende zaken aanduiden op een kaart: Tsjechoslowakije en Afghanistan
- Je kan de détente, de val van de Berlijnse muur en het uiteenvallen van de Sovjet-Unie aanduiden op een tijdlijn.
- Je verklaart de volgende begrippen: détente, Brezjnev doctrine, space race, glasnost en perestrojka.
- Je legt uit welke wapenverdragen gesloten werden tijdens de détente en waarom dit nodig was.
- Je kan uitleggen waarom de détente niet zorgde voor het vrijer laten van satellietstaten.
- Je kan twee redenen geven voor de toename van vijandigheid (confrontatie) tussen Oost en West na de détente. Je kan deze ook uitleggen.
- Je kent de hervormingen van Gorbatsjov en de gevolgen hiervan.
- Je legt uit hoe de satellietstaten van de USSR meer vrijheid kregen en hoe dit leidde tot de val van de Berlijnse muur.
- Je legt uit hoe Jeltsin de macht kreeg en de Sovjet-Unie uiteenviel.

Lestekst

De Détente (1962-1979)

Na de Cubacrisis in 1962 veranderde de manier van denken van Chroestsov en de Amerikaanse presidenten. Een periode van ontspanning (détente) en ontwapening brak aan. Uit angst voor de verspreiding van kernwapens werden in 1968 het **non-proliferatieverdrag**⁷¹, dat het bezit van kernwapens beperkte aan beide kanten. Het verdrag werd erkend door vijf kernmachten: Frankrijk, China, Sovjet-Unie, De Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. In het verdrag werd er ook een verbod opgelegd aan andere landen voor het produceren van kernwapens.

Tussen de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten werden er nog meer ontwapeningsakkoorden gesloten. Deze werden in **SALT I**⁷² (1972) (Strategic Arms Limitation Talks) besproken. Hier werden afspraken gemaakt in verband met langeafstands raketten en lanceerinstallaties. Het wederzijdse wantrouwen bleef echter groeien waardoor het aantal kernwapens nog bleef stijgen.

De focus van de grootmachten ging naar het tonen van wat “hun” systeem allemaal kon bereiken. Dit kwam het duidelijkst naar voren tijdens de **space race**.⁷³ Een technologische race met als doel de ruimte te verkennen en de maan te bereiken. De eerste satelliet (Sputnik – 1957) en eerste mens in de ruimte (Yuri Gagarin - 1961) stonden op naam van de Sovjet-Unie. De eerste man op de maan werd gestuurd door de Verenigde Staten (Neil Armstrong –

FIGUUR 18: INWONERS VAN PRAAG OMSINGELEN SOVJETTANKS

1969).

De Détente betekende echter niet dat het repressieve beleid van de Sovjet-Unie in zijn satellietstaten stopte. In 1968 brak er in Tsjechoslowakije de **Praagse Lente**⁷⁴ uit waarbij ze wilden overschakelen naar socialisme met een menselijk gezicht. Dit met minder onderdrukking en meer inspraak en kritiek. De Russische leider Brezjnev greep hardhandig in door troepen het land binnen te sturen en de hervormingen terug te draaien. Hij vond dat de

⁷¹ **Non-proliferatieverdrag:** Verdrag tussen kermachten (1968) met als doel controle te hebben over kernwapens.

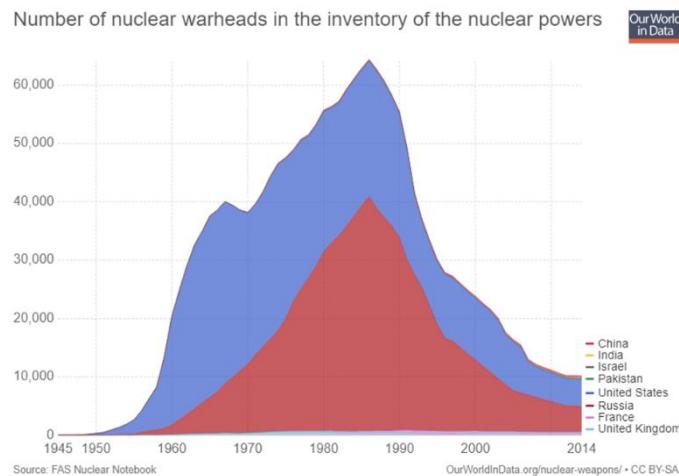
⁷² **SALT-akkoorden:** akkoorden die gesloten werden tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie.

⁷³ **Space race:** competitie tussen de Verenigde Staten om aan ruimteverkenning te doen en de maan te bereiken.

⁷⁴ **Praagse Lente:** periode waarbij Tsjechoslowakije afdreef van het communisme naar meer vrijheid. Dit werd gestopt door een ingreep van de Sovjet-Unie.

Sovjet-Unie het recht had om in te grijpen als een satellietstaat te ver afdreef van het communisme. Dit werd de **Brezjnev doctrine**⁷⁵ genoemd.

Confrontatie (1979-1985)

FIGUUR 19: VOORRAAD KERNWAPENS IN DE WERELD (1945-2014)

De heropwarming van de Koude Oorlog begon met de installatie van Russische langeafstandskernwapens in Oost-Europa. De NAVO nam het **dubbelbesluit**⁷⁶ (1979) als reactie hier op. Aan de ene kant zouden ze ook kernraketten in Europa plaatsen maar tegelijk zouden ze ook aandringen op ontwapening bij de Sovjet-Unie. De verschillende Europese landen kwamen in protest maar pas in 1987 werd er besloten om de raketten weg te halen aan beide kanten. Er ontstond een versnelling van de wapenwedloop waarbij beide landen begonnen met het produceren van meer en meer kernwapens op lange en middellange afstand.

Hierbij kwam de invasie door de Sovjet-Unie van Afghanistan waardoor het wantrouwen tussen de twee blokken groeide. De Sovjets wensten het communistisch régime in Afghanistan te steunen nadat deze te maken kreeg met rebellengroepen. Deze rebellengroepen (Mujahedeen) werden door de Verenigde Staten gesteund. De invasie werd ook wel het Vietnam van de Sovjet-Unie genoemd omdat van de vele slachtoffers aan de Sovjetzijde.

De heropwarming van de Koude Oorlog begon met de installatie van Russische langeafstandskernwapens in Oost-Europa. De NAVO nam het **dubbelbesluit**⁷⁶ (1979) als reactie hier op. Aan de ene kant zouden ze ook kernraketten in Europa plaatsen maar tegelijk zouden ze ook aandringen op ontwapening bij de Sovjet-Unie. De verschillende Europese landen kwamen in protest maar pas in 1987 werd er besloten om de raketten weg te halen aan beide kanten. Er ontstond een versnelling van de wapenwedloop waarbij beide landen begonnen met het produceren van meer en meer kernwapens op lange en middellange afstand.

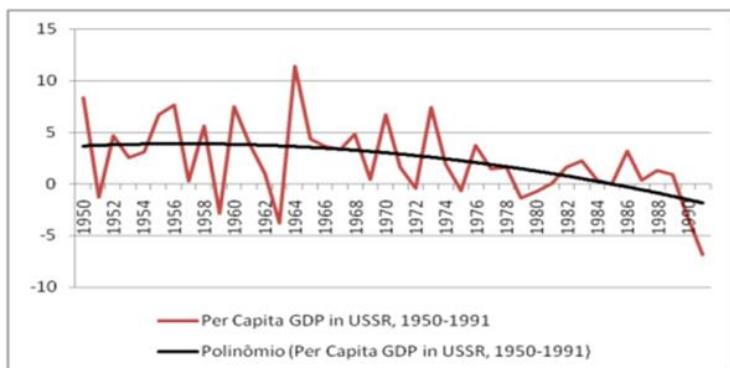

FIGUUR 60: MUJAHEDEEN IN GESPREK MET AMERIKAANSE PRESIDENT REAGAN

⁷⁵ **Brezjnev doctrine:** doctrine vernoemd naar de Sovjet leider Brezjnev die stelde dat de Sovjet-Unie mag ingrijpen als satellietstaten meer democratie en vrijheid willen.

⁷⁶ **Dubbelbesluit:** besluit van de NAVO om raketten te plaatsen in Europa als reactie op de raketten in het Oostblok. Ze gaan ook verder onderhandelen over ontwapening.

Het einde van de Koude Oorlog (1985-1991)

FIGUUR 20: BBP VAN DE SOVJETUNIE (1950-1991)

communisme. Hij pleitte voor twee zaken: **glasnost**⁷⁷ en **Perestrojka**⁷⁸. Perestrojka betekent hervorming. Gorbachev wilde een politieke en economische hervorming van het communistische systeem. Op politiek vlak betekende dit dat de Sovjet-Unie op grondwettelijk vlak een democratische staat werd waarbij in principe de partij de macht niet meer heeft maar wel de staat. Op economisch vlak werden kleine zelfstandige bedrijfjes terug toegelaten. Glasnost betekende openheid. Er moest volgens Gorbatsjov minder censuur zijn op de media waardoor de bevolking een transparanter beeld kreeg van wat er gebeurde in de Sovjet-Unie. Deze hervormingen werden positief onthaald maar hierdoor kwamen ook de economische problemen en de binnenlandse onrusten die geheimgehouden werden aan het licht.

In 1985 kwam Mikhail Gorbatsjov aan de macht in de Sovjet-Unie. Onder druk van een slechte economische situatie en de oorlog in Afghanistan, wilde hij het communistisch systeem versterken en dat kon volgens hem enkel door mensen opnieuw te laten geloven in het systeem van

FIGUUR 21: MIKHAIL GORBATSJOV

FIGUUR 22: IJZEREN GORDIJN TUSSEN HONGARIJE EN OOSTENRIJK WORDT DOORGEKNIPT

Ook in de satellietstaten van de Sovjet-Unie drongen deze ideeën door. Op het vlak van de satellietstaten werd de Brezjnev doctrine verworpen. Vooral omdat de Sovjet-Unie onvoldoende middelen had om bijvoorbeeld hun wil militair op te leggen. Vele landen verwierpen hierdoor het communisme. Het bekendste voorbeeld hiervan was de val van de Berlijnse muur. De Oost-Duitse staat was een zeer radicaal communistische staat. Ze geraakten echter in problemen toen Hongarije (een minder streng communistisch land) de grenzen met Oostenrijk opende in de zomer van 1989. Vele Oost-Duitsers glipten zo langs

⁷⁷ **Glasnost:** Openheid en transparantie in de Sovjet-Unie. Minder censuur.

⁷⁸ **Perestrojka:** hervorming van de Sovjet-Unie op economisch vlak en politiek vlak. Vooral meer vrijheid.

het IJzeren gordijn weg naar het Westen. Als laatste redmiddel werd de Duitse grens met Tsjecho-Slowakije afgesloten met massaal protest als gevolg. Op 9 november 1989 werd besloten om de grens naar West-Berlijn te openen voor tijdelijk bezoek. Een massa Oost-Duitsers trok naar de Berlijnse Muur, de grenswacht liet hen door en de Berlijnse Muur viel. Één jaar later werd Duitsland terug eengemaakt. Dit wordt vaak gezien als het einde van de Koude Oorlog.

De Sovjet-Unie zelf liet in 1989 vrije verkiezingen toe. De communisten wonnen maar enkele liberale intellectuelen zoals Boris Jeltsin werden verkozen. Ook groeide het nationalisme in de verschillende delen van de Sovjet-Unie en kreeg het na de val van de Berlijnse muur te maken met revoluties in de Baltische Staten en de Kaukasus. Boris Jeltsin werd in 1990 door de opperste Sovjet verkozen tot staatshoofd, kort nadien werd de onafhankelijkheid van de Russische Federatie gestemd en werd de communistische partij verboden. De Sovjet-Unie implodeerde, in 1991 werd de Sovjet-Unie officieel ontbonden.

FIGUUR 23: HET UITEENVALLEN VAN DE SOVJET-UNIE (1991)

Hoofdstuk 5: Problemen in het Midden-Oosten

Inleiding

In dit hoofdstuk bekijken we de problemen in het Midden-Oosten. We staan dit jaar enkel stil bij het **Israëlisch-Palestijns conflict**.

STUDIE 1: Het Israëlisch-Palestijnse conflict

Wat bestuderen we

1. Hoe ontstond de staat Israël?
2. Hoe kwam Israël in conflict met haar buurlanden en vergrootten ze hun gebied?
3. Hoe kwamen de twee blokken economisch tegenover elkaar te staan?

Wat moet je kennen en kunnen na deze studie?

- Je kan de Palestijnse en Israëlische gebieden aanduiden op een kaart.
- Je kan de Oslo-AKKOORDEN, Zesdaagse Oorlog, Israël-Hamas oorlog en Nakba aanduiden op een tijdlijn.
- Verklaar de begrippen: kolonist, Nakba, zionisme, intifada en tweestatenoplossing.
- Je legt uit hoe de Joodse bevolking aangroeide in Palestina en hoe de staat Israël ontstond. Je legt hier ook de conflicten met de inheemse Palestijnen uit.
- Je legt uit hoe Israël in conflict kwam met zijn buurlanden en hoe er uiteindelijk een einde kwam aan de oorlogen met haar buurlanden.
- Je legt uit hoe de Israëli's en Palestijnen in conflict kwamen met elkaar en hoe de bezetting verliep voor de Palestijnen.
- Je legt uit hoe de Oslo-Vredesakkoorden trachten een einde te maken aan het conflict maar daar niet in slaagde.
- Je legt uit hoe het conflict verergerde tijdens de 21ste eeuw en of er al dan niet sprake kan zijn van een genocide.

Lestekst

Het ontstaan van de staat Israël

Het idee dat het Joodse volk een eigen staat zou moeten hebben is een idee dat al van de 6de eeuw Voor Christus de ronde doet. De Joodse bevolking verspreidde zich over de verschillende continenten. Dit wordt de **Joodse Diaspora**⁷⁹ genoemd. De roep naar een onafhankelijke staat groeide op het einde van de 19de eeuw door zware vervolgingen van Joden in Oost-Europa. Zo ontstond de zionistische beweging. Het eerste zionistische wereldcongres gaf aan waar deze staat zich zou moeten bevinden. Het werd Palestina.

Na de Eerste Wereldoorlog wisten de Britten de macht over te nemen in Palestina. Met de **Balfour-declaratie**⁸⁰ (1917) werd door de Britten aan **zionisten**⁸¹ beloofd dat zij een plaatsje

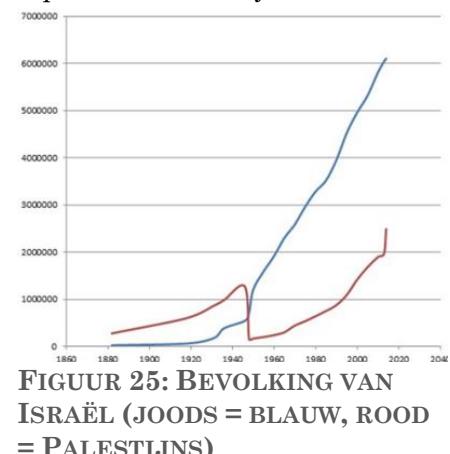
FIGUUR 24: VERDELING VAN PALESTINA VOLGENS VN RESOLUTIE 181

kregen in Palestina om te wonen. De Zionistische beweging begon met stukken grond te kopen in Palestina. Dit zorgde voor verzet bij de inheemse Arabische bevolking. Er ontstonden stakingen en opstanden. De Britten reageerden door de immigratie van Joden stop te zetten.

Na de Holocaust tijdens de Tweede Wereldoorlog was het gevoel van veiligheid bij de Joodse bevolking weg. Joden migreerden massaal naar Palestina. De Verenigde Naties besloot om in 1947 het land op te splitsen in een joodse en een

Arabische staat. De stad Jeruzalem zou onder controle komen van de VN. De Joodse bevolking ging akkoord, de Arabische niet. Vooral omdat vele Arabische steden en dorpen onder Israëls bestuur zouden komen. Er brak een bloedige strijd uit waarbij zowel Joodse als Arabische nederzettingen te maken kregen met moordpartijen. Dit werd de **Nakba**⁸² (catastrofe) genoemd door de Palestijnen. 750.000 Palestijnen vluchtten naar de buurlanden, Gazastrook en de Westelijke Jordaanover.

Toen de Britten Palestina verlieten vielen ook de Arabische buurlanden Palestina binnen. Op 14 mei 1948 riepen de Joden de staat Israël uit. De Joodse bevolking van Israël nam enorm

FIGUUR 25: BEVOLKING VAN ISRAËL (JOODS = BLAUW, ROOD = PALESTIJNS)

⁷⁹ **Joodse Diaspora:** verspreiding van de Joodse bevolking over de wereld doorheen de geschiedenis.

⁸⁰ **Balfour-Declaratie:** verkondiging van de Britse overheid dat zionisten hun plaats krijgen in Palestina.

⁸¹ **Zionisme:** Joodse beweging die een eigen Joodse staat eist in Palestina.

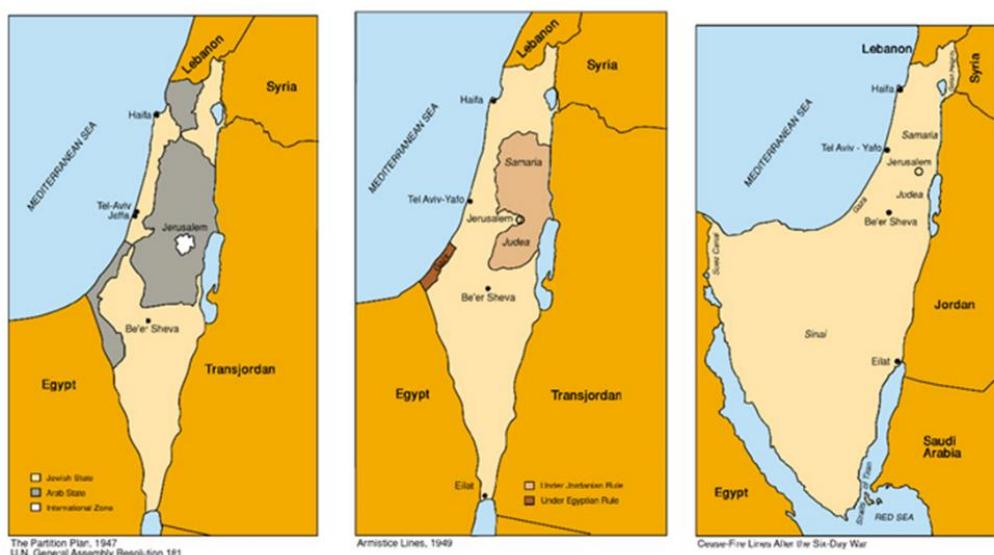
⁸² **Nakba:** ook wel de catastrofe genaamd. Verdrijving en wegglijchten van 750 000 Palestijnen uit de Joodse gebieden.

toe. Vooral door de uitdrijvingen, vlucht en migraties van Joden uit andere Arabische landen. De Israëlische bevolking verdubbelde op 3 jaar tijd.

Conflicten met de buurlanden

Israël zal doorheen de 20ste eeuw vaak in conflict komen met de omringende landen. In 1956 besloot Egypte om het Suezkanaal te nationaliseren. Sterk tegen de wil van Frankrijk en Groot-Brittannië. Jordanië, Egypte en Syrië sloten ook samen een militair pact waardoor verboden werden om door dit kanaal te varen. Als reactie veroverden Frankrijk, Groot-Brittannië en Israël in hun verovering het Suezkanaal. Het Israëlische leger omsingelde het Egyptische leger in minder dan 100 uur. De VN veroordeelde deze invasie en door internationale druk trokken ze zich terug.

Een volgend groot conflict was de **Zesdaagse Oorlog**⁸³ in juni 1967. De oorzaak hiervan lag bij het ontwateren van de Jordaan rivier door Arabische landen. Ze gebruikten dammen om de zijrivieren van de Jordaan om te leiden naar Libanon. Hier waren al wat schermutselingen in de jaren 1964-1965. Deze werd de Wateroorlog genoemd. Ook door de oprichting van de PLO (zie later) en de Al-Fatah onder Yasser Arafat voelden de Israëli's zich bedreigd. De Al-Fatah had als doel Palestina te bevrijden van de Joden. Op 4 juni 1967 viel een enorme Israëlische luchtmacht Egypte aan en vernietigden een groot deel van hun militaire infrastructuur. Het verschillende buurlanden schoten Egypte te hulp maar ze konden niet genoeg weerstand bieden. Het Israëlische leger veroverde Jeruzalem, bezette de westelijke Jordaanoever, Gaza en de Golanhooften. Op 10 juni eindigde de oorlog.

FIGUUR 26: VERLOOP VAN DE ZESDAAGSE OORLOG

⁸³ **Zesdaagse oorlog:** oorlog in Juni 1967 waarbij Israël de golanhooften, Sinaï en de Palestijnse gebieden bezet.

Een laatste belangrijke oorlog met de Israëlische buurlanden was de **Yom Kippur-oorlog**⁸⁴ in 1973. In een poging om de verloren gebieden terug te veroveren besloten Egypte en Syrië om op de heilige Joodse dag Yom Kippur een verrassingsaanval op Israël uitgevoerd. Ze veroverden in eerste instantie veel gebied maar werden een paar dagen later teruggeslagen door het gemobiliseerde Israëlische leger.

Met de **Camp David-akkoorden**⁸⁵ kwam er een einde aan de conflicten van Israël met zijn buurlanden. In 1979 trok Israël zich terug uit de Sinaiwoestijn en ontmantelde ze hun nederzettingen. Er kwam ook een belofte voor Palestijns zelfbestuur. Echter kwamen ze hun verplichtingen als bezetters tegenover de Palestijnen niet na en bouwden nog verschillende nederzettingen in hun bezette gebieden die sinds 1967 bezet waren.

Israëlisch-Palestijnse conflicten

Deze nederzettingen werden gebouwd door Israëlische **kolonisten**⁸⁶ genoemd. Door het uitblijven van de Palestijnse autonomie die beloofd werd in de Camp David akkoorden brak in

FIGUUR 27: PRENT OVER DE EERSTE INTIFADA

1987 de eerste **Intifada**⁸⁷ uit. Het Palestijnse volk collectief in verzet tegen de militaire bezetting vooral spontaan vanuit de bevolking, maar ook deels onder invloed van de PLO van Yasser Arafat. De opstand was breed gedragen onder de Palestijnse bevolking en aanvankelijk geweldloos was. De focus lag op burgerlijke on gehoorzaamheid: betogingen, boycot van Israëlische producten, weigering om belastingen te betalen.

Gaandeweg groeide het uit tot een volksopstand. Israël sloeg deze gewelddadig neer. Zowel uit Israël zelf en het buitenland kwam er veel kritiek hierop.

Zowel in het binnenland als buitenland kwamen er meer stemmen op voor Vrede. In 1993 werden de **Oslo-Vredesakkoorden**⁸⁸ gesloten. Israël zou zich geleidelijk aan terugtrekken uit de Palestijnse gebieden en de oprichting van een Palestijnse staat mogelijk maken. Echter werden deze vredesgesprekken gedwarsboomd. Vanuit Israël werden grenzen opgetrokken en nederzettingen gebouwd in Palestijns gebied. In 1993 werden er verscheidene aanslagen

⁸⁴ **Yom Kippur-Oorlog:** oorlog in 1973 waarbij Syrië en Egypte Israël binnenvielen op een Joodse feestdag om hun verloren gebied terug te veroveren.

⁸⁵ **Camp David-akkoorden:** akkoorden met als doel de vrede in de regio en een autonomie voor de Palestijnen te waarborgen.

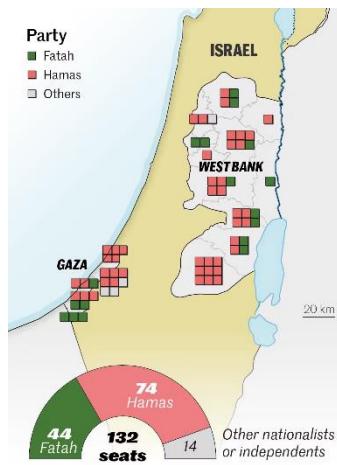
⁸⁶ **Kolonisten:** Israëlieten die zich vestigen in nederzettingen in de bezette gebieden.

⁸⁷ **Intifada:** protest tegen Israël in 1987 voornamelijk in de vorm van burgerlijke on gehoorzaamheid, protesten en boycotts. Nadien ook gewelddadig.

⁸⁸ **Oslo-vredesakkoorden:**

gepleegd door **Hamas**.⁸⁹ Een extreemere (terroristische) verzetsbeweging. Hierdoor werden de vredesgesprekken ondermijnd en de Oslo-akkoorden faalden.

Door het uitblijven van het waarmaken van de Oslo-akkoorden brak in 2000 brak de tweede

FIGUUR 29:
VERKIEZINGEN IN
PALESTINA (2006)

Intifada uit. Hamas en andere organisaties voerden terroristische aanslagen uit op Israël en het Israëlische leger reageerde met extreem geweld. Israël viel opnieuw Palestijnse steden en gebieden binnen en de bewegingsvrijheid van de Palestijnse bevolking werd aan banden gelegd. De grenzen werden afgesloten met muren en hekken. De mensenrechten van de Palestijnen werden structureel geschonden door Israël. De laatste verkiezingen in Palestina zorgden voor het verkiezen van Hamas boven de gematigdere Fatah. Er kwam een breuk tussen de twee groepen. Hamas greep de macht in Gaza en Fatah hield de macht op de Westelijke Jordaanoever. Hamas (en anderen) en Israël kwamen nog vaak in conflict met elkaar. Vooral door terroristische aanvallen en militaire tegenreacties van de Israëli's. Vaak met veel Palestijnse burgerslachtoffers tot gevolg. Het culminatiepunt was de terreuraanslag van Hamas op de regio rond Gaza op 7 oktober. Dit zorgde voor een grootschalige militaire reactie van Israël in Gaza waarbij een groot aantal burgerslachtoffers vielen aan Palestijnse zijde. Bevoorrading van levensmiddelen werden geblokkeerd, Palestijnen werden gedwongen om hun huizen te verlaten en noodzakelijke infrastructuur zoals ziekenhuizen werden gebombardeerd. Vandaar dat vaak ook de vergelijking wordt gemaakt met een genocide.

Het voorstel waar de internationale gemeenschap het meeste achter staat is de **tweestatenoplossing**⁹⁰ waarbij de Westelijke Jordaanoever en Gaza samen de staat Palestina zouden vormen en Israël een tweede staat.

FIGUUR 28: BEELDEN VAN DE AANSLAG OP 7 OKTOBER EN DE GEVOLGEN ERVAN VOOR DE PALESTIJNEN.

⁸⁹ **Hamas:** terroristische verzetsbeweging tegen Israël.

⁹⁰ **Tweestatenoplossing:** algemeen aanvaard als de beste oplossing voor de Palestijnse kwestie. Een onafhankelijke Joodse en Israëlische staat.